

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Pedagogická fakulta

Katedra českého jazyka a literatury

Veronika Šimková

Život a dílo Josefa Kocourka

Bakalářská práce

Vedoucí práce: doc. Mgr. Igor Fic, Dr.

Olomouc 2017

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Život a dílo Josefa Kocourka“ vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucího bakalářské práce a za použití pramenů uvedených v závěru bakalářské práce.

V Olomouci dne

.....

Poděkování:

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucímu bakalářské práce, doc. Mgr. Igoru Ficovi, Dr., za odborné vedení, cenné rady a připomínky. Dále bych chtěla poděkovat pracovníkům Vlastivědného muzea v Šumperku, zejména paní ředitelce Marii Gronychové a odborné pracovníci Ireně Vepřkové, za zpřístupnění Kocourkovy pozůstalosti a za nevšední ochotu.

Obsah

Úvod.....	5
1 Život Josefa Kocourka	6
1.1 Josef Kocourek.....	6
1.2 Studentská léta	7
1.3 Pobyt v Jičíně.....	9
2 Po stopách Josefa Kocourka na Severní Moravě	10
2.1 Mírov.....	10
2.2 Štíty	11
2.3 Řepová	14
3 Poslední měsíce života	16
4 Tvorba	17
4.1 Literární předehra.....	17
4.2 Literární proměna.....	22
5 Zapadlí vlastenci 1932	25
5.1 Dějová linie	25
5.2 Stavba díla.....	33
5.3 Témata.....	35
5.4 Postavy	38
5.4.1 Hlavní postava.....	38
5.4.2 Vedlejší postavy	40
5.5 Prostředí a čas	42
5.6 Jazyk a styl	44
Závěr	46
Seznam literatury	48
Seznam příloh	53
Anotace	

Úvod

*„Expresionista, lyrik, extatik, zběsilec a vizionář, menšinový učitel, přesvědčený socialista, solitér, bohém, palič vlastních děl, svědce dívek předurčený podle vlastních slov k bláznění a životu bezútěšnému a smutnému, malíř postižený oční vadou, nemocný člověk hazardující se zdravím, ale především básník nadaný schopností doslova spalovat každou vteřinu života.“*¹To jsou slova Víta Ondráčka, jednoho z badatelů a obdivovatelů Kocourkovy tvorby, jimiž prostřednictvím internetového článku z roku 2000 výstižně zachycuje osobu významného, avšak ještě do nedávné doby zapomenutého spisovatele, učitele a vlastence, jemuž osud nedopřál dlouhého života ani rychlého konce na smrtelné posteli.

Jen malá hrstka lidí tušila, co se v tomto mladém, ještě nedozrálém hochovi skrývalo a co všechno by dokázal společnosti a literárnímu světu nabídnout. Mezi jeho věrné patřili v přední řadě objevitel jeho nadání, přítel a učitel Miloslav Jirda, jenž sledoval Kocourkův umělecký vývoj od samého začátku do úplného konce. Následovně se stal dědicem značné části pozůstalosti a z počátku jediným editorem jeho prací.

S postupem času se začali objevovat další editoři a nadšenci, z nichž musím zmínit Zdeňka Filipa, Jiřího Skaličku, Zdeňka a Petra Flejberkovy, kteří se podrobně věnovali Kocourkovu životu a tvorbě. Jejich zásluhou nám bylo umožněno dozvědět se, kdo to vlastně Josef Kocourek byl, jaký osud ho potkal, a zprostředkovali nám pohled do jeho mládeneckého srdce a literární duše.

Právě spisovatelův převážně nešťastný bohémský život s tragickým koncem a s ním související výjimečná a uhrančivá tvorba, se staly předmětem mého zájmu. Přestože Josef Kocourek pocházel z Podkrkonoší, svým působením v regionu, kde žiji, nabyla jeho osobnost na významu. Cílem mé bakalářské práce je seznámit čtenáře s autorovým neobyčejným životem, s jeho uměleckou tvorbou a poskytnout mu informace o Kocourkově nejhodnotnějším díle, jež stvořil na sklonku života.

¹ONDŘÁČEK, Vít. Životopis Josefa Kocourka. [cit. 20. ledna 2016]. Dostupné na <<http://www.typlt.cz/ecrits/paka/kocourek-ondracek>>.

1 Život Josefa Kocourka

1.1 Josef Kocourek

Právě k místu posledního odpočinku směřují kroky poutníků, vydávajících se po stopách spisovatele Josefa Kocourka. Již v červnu roku 1932 si s devítiměsíčním předstihem zaznamenává pro sebe určený epitaf do deníku. Přestože v jednom ze zápisů datovaném 3. května 1932 prohlašuje v očekávání brzkého konce: „*A já jsem už mrtvý. Pouhou myšlenkou, umíral jsem každý den v svých 23 letech.*“², osud byl k němu štědřejší. Josef Kocourek umírá mladý a nepochopený o rok později 31. března 1933 ve svých 24 letech v Brdě u Nové Paky na „proletářskou nemoc“- tuberkulózu - v jeho případě v posledních měsících života komplikovanou chřipkou.

Zmíněná dědina Brdo představovala spisovatelovo rodiště. Narodil se zde 22. ledna 1909 v domě č.p. 16. V této podkrkonošské oblasti strávil více než polovinu svého krátkého života. Pocházel z tkalcovské rodiny. Jeho otec Josef Kocourek a matka Marie Kocourková, rozená Kovářová, pracovali od rána do noci na dvou stavech. Rodičům pomáhaly i Kocourkovy dvě starší sestry Marie a Liduška, pouze Josefův zájem se ubíral zcela odlišným směrem. Již v raném dětství tíhnul k výtvarnému a literárnímu umění. Nesmírně rád se věnoval četbě knih, avšak více než k ztvárnění myšlenek a představ pomocí pera se přikláněl k nástroji, jehož prostřednictvím mohl pocity nejen sdělovat, ale i znázornit štětcem a paletou barev. Právě toto jeho nadání nezůstalo bez povšimnutí už na dvoutřídce v Brdě, kam na podzim roku 1915 nastoupil. Aby mohl rozvíjet, co uměl, co ho bavilo a co by mu mohlo zajistit lepší život, byl poslán po prázdninách roku 1919 na novopackou reálku. Jenže jeden z tamějších učitelů, profesor Kučera, který Kocourkovo nadání spatřoval spíše ve psaní, mu tehdy dobře radil: „Josefe, nech malování a piš básně!“³

Mezi rozsáhlou pozůstalostí jsem našla spousty Kocourkových obrazů. Rád maloval především krajinu. Jeho dvě kresby byly dokonce publikovány v brněnských novinách *Nový lid* roku 1925 a 1927 pod názvy *Vrchol Sněžky*⁴ a *Z Nové Paky: Náměstí s*

² KOCOUREK, Josef: *Marťo. Deníky 1927-1932*. Praha: Dauphin, 2009, s. 527.

³ FLEJBERK P., FLEJBERK Z.: *Můj smutek má milión kořenů*. Liberec: P. F. Art Production, 2009, s. 25.

⁴ KOCOUREK, J. Vrchol Sněžky, *Nový lid*, 1925, č. 40, s. 631.

radnicí.⁵ V depozitáři se mi kromě zmíněných krajinomaleb dostal do rukou i sešit velikosti A4 s několika portréty neznámých dívek kreslených tužkou. Přestože už v tehdejší době svými výtvary výrazně vybočoval, malování se mu nestalo osudným, avšak ani od něj zcela neupustil.

1.2 Studentská léta

Nástup na reálku v Nové Pace otevřel Kocourkovi zcela nové obzory. Velký přínos pro něj znamenalo v první řadě setkání s profesorem Miloslavem Jirdou, který na škole působil především jako lektor francouzštiny a češtiny. Později se dokonce stal Kocourkovým třídním učitelem. Jejich vztah mimo školní lavici zanedlouho vyústil v hluboké přátelství, jež neskončilo ani spisovatelovou smrtí. Právě profesor Jirda odhalil pravý potenciál tehdy asi čtrnáctiletého chlapce. Snažil se v něm probudit skutečného básníka a spisovatele, podporoval a hodnotil jeho literární prvotiny, stával se mu oporou i v období nezdarů, kdy ve svých denících s pocity zoufalství polemizuje o tom, zda volba vydat se na dráhu spisovatele nebyla chybná: „*Závidím těm klidným lidem mimo mne, prodám talent spisovatelský za 2.000 Kč, malířský za 7.000 Kč, vždycky jsem byl více malířem ... Co je to, to umění? Má to smysl? Má snad tohle smysl?*“⁶ Avšak i přes všechna zklamání, která jeho psaní ruku v ruce doprovází, nezapřel svou lásku k peru a listu papíru: „*Všechno vkládám v obraz. Obraz je to jediné, co se mi líbí. Proto v něj všechno měním, vše co vidím a co chci. Musím psát. Musím psát, tak jako jiní říkají: musím jíst, neboť člověk má něco v duši a musí to ven.*“⁷

Kocourkova studentská léta strávená na této škole pro něj znamenala nekonečné spektrum pocitů marnosti. Jejich příčinou byla nenaplněná osudová láska, záporné reakce redaktorů časopisů a novin na snahu o prosazení některých děl k tisku a s tím spojená starost o budoucnost a existenci po stránce finanční.

„*Co mám dělat? Co ze mne bude a co ze mne má být? Kam půjdu? Kdo bude tam okolo? Nemám halěře. Kdo mi dá PENÍZE?*“⁸ Jeho deníkové záznamy jsou doslova nasáklé skrz

⁵ KOCOUREK, J. Z Nové Paky: Náměstí s radnicí, *Nový lid*, 1927, č.

⁶ KOCOUREK, Josef: *Marto. Deníky 1927-1932*. Praha: Dauphin, 2009, s. 55.-56.

⁷ FLEJBERK P., FLEJBERK Z.: *Můj smutek má milión kořenů*. Liberec: P. F. Art Production, 2009, s. 26.

⁸ KOCOUREK, Josef: *Marto. Deníky 1927-1932*. Praha: Dauphin, 2009, s. 41.

naskrz nešťastnými dny plnými skepse a zároveň zatracováním sebe sama. „*Končím toto vydání nového deníku Josefa Kocourka, studenta nešťastného, nemajícího dost síly a statečné odvahy, aby se zabil smutkem z jeho živého života, nebo aby dovedl najít dost radosti, kterou by dovedl ukojit neuhasitelný hlad své chlebové duše. Nemají ho rádi a lijáky dnes jarní pomalu umazávají ze stop, které zašlapal do cest svého života.*“⁹

Chlapec hubené, snědé postavy s černou kšticí a s uhrančivým pohledem. Ze sebevědomí mu ubírá i oční vada. Od narození mu ztrpčovala život šilhavost na pravé oko, již si lze povšimnout i na některých fotografiích. Přestože se defekt snažil ukrývat pod brýlemi s kulatými obroučkami, duševně jej výrazně poznamenal a vyvolával v něm pocit méněcennosti.

Kocourek nepatřil ani mezi premianty třídy. Byl spíše průměrným studentem. Dokazují to nejen vysvědčení s pestrými známky, o studentských nezdarech vypovídají i jeho poznámky v denících. Zmiňuje se v nich například o nedostatečných z matematiky či fyziky. Zřejmě pravděpodobnou příčinou těchto výsledků byla nedostatečná soustředěnost na studium způsobená neustálým nutkáním vkládat slova na papír, čímž se alespoň částečně zbavoval tíživých myšlenek a pocitů souvisejících s nezdary tvůrčími i milostnými.

O světlých chvílkách v životě tohoto mladíka se dočteme skutečně zřídka. Pocit radosti a štěstí v něm vyvolávají spíše maličkosti jako třeba první hubička s dívkou. Právem byl Josef Kocourek označován za milovníka žen. Celý jeho život představoval honbu za skutečnou láskou. Ženy miloval ve svých básních, prózách i denících, ale zároveň je i nenáviděl pro jejich krutou lhostejnost vůči své osobě.

Novopackou reálku opouští po úspěšném složení maturitní zkoušky 18. června 1927, kdy byl komisí uznán dospělým. Kocourek i nadále nesmírně toužil stát se malířem, avšak to mu nebylo dopřáno z finančních důvodů. Rodiče už tehdy věděli, že nejsou schopni hocha udržet na studiích v Praze. Rozloučil se tedy se svým snem a jeho další kroky směřovaly na dobu jednoho roku do Jičína. Zde pokračoval ve studiu na Raisově abiturientském učitelském ústavě.

⁹ KOCOUREK, Josef: *Marto. Deníky 1927-1932*. Praha: Dauphin, 2009, s. 124.

1.3 Pobyt v Jičíně

Druhá etapa Kocourkova studentského života se výrazně nelišila od té předešlé. Zpočátku se seznámil s okolím Jičína i s městem samotným. Potkal zde další kouzelné dívky, jejichž krása a ženskosti zcela propadl. Každá z nich se výrazně vryla do srdce i do deníku mladého studenta. Zdejší pobyt mu však ztrpčovaly narůstající dluhy a s tím související živoření. Profesor Jirda mu dokonce několikrát poslal peníze. V prostoru studentského pokojíku trávil po nocích nekonečné hodiny samoty. Němým společníkem mu byly jako doposud pouze laciné cigarety – egyptky. Už tehdy si byl vědom hrozby v podobě plicní choroby, která poznamenala nejednu tkalcovskou rodinu. „*Chvějí se mi ruce, nemohu už psát. Je to od cigaret a od zimy. Zapadá slunce. Nevím proč, nevím proč, ale snad umřu, nebo nesmím kouřit. Zabije mne to. Kazím svého srdce.*“¹⁰

S jarem roku 1928 vstoupila do jeho srdce i dlouho očekávaná skutečná láska. Milenkou mu byla o rok mladší studentka učitelského ústavu Marta Šolcová. Vztahem se nijak netajili, což se stalo trnem v oku tamějšímu vedení školy. Vrcholem všeho bylo jejich „*nápadné a pohoršivé chování*“¹¹ v květnu 1928 při botanickém výletu na Kost, „*jehož se Kocourek jako jediný ze čtvrtého ročníku zúčastnil*“.¹² Společně se na dlouhou dobu „*ztratili z dohledu dozírajících učitelů*“.¹³ Tak bylo napsáno v dopise pro pana Šolce. Zde dále stálo, že jeho dceři bude za trest snížena známka z chování. Ani Kocourka neminula návštěva ředitelny. Jeho trestem se nakonec stalo nepřipuštění k maturitě, jež mu bylo oznámeno až v den jejího konání těsně před zkouškou. Učitelem se však přece jen stal. Po složení reparátu ze zpěvu podstoupil 10. září 1928 maturitní zkoušku a získal potvrzení o úspěšném ukončení studia.

¹⁰ KOCOUREK, Josef: *Marto. Deníky 1927-1932*. Praha: Dauphin, 2009, s. 337.

¹¹ *Vlastivědné muzeum v Šumperku*, fond Kocourek Josef (č. 8), inv. č. H 18097.

¹² Tamtéž.

¹³ Tamtéž.

2 Po stopách Josefa Kocourka na Severní Moravě

2.1 Mírov

Podzim roku 1928 přinesl Kocourkovi rozloučení se studentským životem a příležitost nastoupit dráhu učitele. V deníkovém zápisu z 27. září si zaznamenal: „*Čekám na vyřízení žádosti k ministerstvu o místo zastupujícího učitele v Arnoštově na Moravě.*“¹⁴ Od 3. října zde působil na české menšinové škole obecné. Tyto tzv. menšinové školy byly tehdy zřizovány v pohraničí obývaném převážně Němci. Byly určeny pro české děti a sloužily i německým dětem k počesťování.

Začátek jeho učitelských aktivit provázela samota a bída. Pro nedostatek peněz byl dokonce nucen prodat pistoli, již si opatřil už jako student novopacké reálky za účelem možného naplnění sebevražedných myšlenek poznamenávajících jeho duši v období nezdarů. Přestože se na Mírově vyskytoval pouze půl roku, dokázal se rychle přizpůsobit zdejšímu životu. Tamější Národní hostinec se mu stal příjemným útočištěm, kde hrával kulečnick a karty, tu a tam podlehl několika sklenicím vína či rumu pro zahnání smutku a seznámil se s vězeňskými dozorci. Hostinec rád navštěvoval i kvůli obsluze, jež měla podobu modrooké dívky jménem Anežka Slouková. V Kocourkově pozdějším životě sehraje důležitou roli. Za těch pár měsíců strávených v okolí mírovské věznice dokázal nasekat několik dluhů, prožít krátký román s další dívkou, ale i zavzpomínat na lásky předešlé.

Těsně před odchodem z místa působnosti se u Kocourka objevil zdravotní problém týkající se jeho pravého oka. Důsledkem této komplikace se ocitl na dobu deseti dní v zemské nemocnici v Olomouci. Zdejší pobyt mu zpříjemnila nečekaná a pro něj velmi vzácná návštěva – „*básník jeho mládí*“¹⁵ Jaroslav Durych.

*„Mluvil velmi tiše
měl hezké šedé oči
major v hezké uniformě
Jaroslav Durych“*¹⁶

¹⁴ KOCOUREK, Josef: *Extáze*. Hradec Králové: Kruh, 1971, s. 179.

¹⁵ KOCOUREK, Josef: *Extáze*. Hradec Králové: Kruh, 1971, s. 203-204.

¹⁶ KOCOUREK, Josef: *Extáze*. Hradec Králové: Kruh, 1971, s. 204.

2.2 Štíty

30. dubna 1929 se Kocourek s Mírovem rozloučil a na vlastní žádost byl přemístěn do Štítů, kde jeho učitelování započalo 8. května 1929 a trvalo do 30. června 1931. První dva měsíce působil na české menšinové měšťance. Zde jeho pozornost upoutala o pár let mladší žačka Růžena, milovnice Romaina Rollanda, a to konkrétně jeho románem Jan Kryštof. V průběhu prvních dvou měsíců se znovu ozval Kocourkův mizerný zdravotní stav a 20. června 1929 po návratu ze Šumperka, kam byl povolán k odvodní komisi, si zaznamenal následující: „*Nemohu být vojákem ... Včera jsem v parku omdlel. Mám zničený žaludek.*“¹⁷ Závrať a bolest žaludku jej přiměla navštívit nemocnici v Olomouci. Odtud na jeden den zavítal na Mírov za Anežkou, den poté se objevil ve Štítech a 29. června už ležel vážně nemocný v posteli v rodném Brdě u rodičů. „*Ležím doma na pavlači č. 16 a scípám; poslouchám, jak mi kručí v břiše ... Nemohu se pohnout. Pojdu-li, odkazují deníky Miloslavu Jirdovi.*“¹⁸

Dlouhé chvíle trávené převážně v prostoru svého pokoje se snažil vyplnit četbou Knuta Hamsuna a Sinclaira Lewise. Po desetidenní domácí rehabilitaci se Kocourek rozhodl odjet do nemocnice v nedalekém Jičíně, kde pobýval do poloviny srpna. Z deníku se dozvídáme, že první den se podobal tomu dalšímu jako vejce vejci. Připadal si zde velmi opuštěný, neboť předpokládané návštěvy bývalých milenek se neuskutečnily. Nepřijela se na něj podívat ani Marta Šolcová, jež svého starého přítele nechtěla vidět v tak bídném stavu.

Nezbývalo mu tedy nic jiného než hloubat nad svým osudem pokořeným životem, protkaným bolestmi tělesnými i duševními, věnovat krátké vzpomínky dívkám, křivky jejichž těl tak rád popisoval ve svých denících a vypouštění cigaretového kouře z oken nemocničních záchodů. I tato jediná radost mu byla nakonec odepřena. Ponořen do hloubi svých myšlenek, přemítal o účelu bytí a od 27. července do konce pobytu v nemocnici nevede žádné deníkové zápisy.

Touha napsat do deníku pár vět dostihla Kocourka až 19. srpna 1929. V tu dobu se i přes varování doktorů znovu oddává chuti doutnajícího tabáku, protože je to „*vášeň sladká ne proto, že mne ničí, ale proto, že v hrdle budí pocity jako ženský prst na hřbetě.*“¹⁹

¹⁷ KOCOUREK, Josef: *Extáze*. Hradec Králové: Kruh, 1971, s. 209.

¹⁸ Tamtéž

¹⁹ KOCOUREK, Josef: *Extáze*. Hradec Králové: Kruh, 1971, s. 215.

Do Štítů se navrátil 1. září 1929 se slovy „*zase to bídné městečko*“²⁰ tentokrát jako učitel na škole obecné. Jeho životní styl se příliš nezměnil od toho dosavadního. Přibýlo snad jen více proflámovaných nocí ve společnosti místního zvěrolékaře doktora Otakara Václavíka, kolem něhož se soustředilo několik dalších učitelů a učitelek v podobě bohémské skupiny nazvané podle Chestertona Klubem podivných živností. Jak Kocourek popisuje v jednom z dopisů určených výše zmíněné bývalé žačce, která toho času pokračovala ve studiu na obchodní škole v Šumperku, jednalo se o skupinku šesti přátel (včetně Kocourka), kteří se považovali za „*trosečníky života*“²¹. Avšak náplň setkání této inteligence Štítů nepředstavoval pláč a nárek nad svými mizernými osudy. Naopak, měla podobu spíše vzdělávací. „*Mluvíme o literatuře, učíme se nějak neškolsky říkat básničky, udělali jsme program letošní mikulášské zábavy a první číslo časopisu Šíp, jenž má kohosi na Mírově pozlobit,*“²² charakterizuje v dopise Kocourek činnost členů klubu.

Samotný doktor Václavík se v té době stal učitelovou největší oporou. Stovky kilometrů vzdálený profesor Jirda často nereagoval na Kocourkovu korespondenci, jak vyplývá z četných deníkových záznamů. Členství v Klubu podivných živností však nemělo dlouhého trvání. 20. března 1930 poslal Kocourek doktoru Václavíkovi dopis, v němž oznamuje, že chce z klubu vystoupit. Jeho rozhodnutí mělo dvě příčiny. Jednak doktorův odmítavý postoj k odehrání Kocourkovy revue ve Štítech, především však autorova náklonnost k jedné z kolegyň, jež byla zároveň přítelkyní doktora. Zklamaný láskou k další ženě, která si s ním pohrávala jako s malým klukem a ke konci jejich vztahu se mu dokonce svěřovala s vlastními milostnými potížemi, prožil náš učitel další školní rok, po němž následovaly dva měsíce odpočinku v rodném Brdě.

V září se opět navrácí k učitelským povinnostem do Štítů, ale také k prokletému bohémskému životu, jenž s bolestivou upřímností popisuje v deníku 6. listopadu: „*Všechno končí, milovat paní a proklínat ji, dopisovat si se 4 dívkami a všem lhát, propíjet vypůjčené peníze, chodit se spálenými rty od hospody k hospodě, bez krejcaru, opilý, tichý, unavený a zoufalý, bez lásky, bez rtů, které bych hladil, bez očí, které by se mnou plakaly. TAKOVÝ JE MŮJ ŽIVOT DNES.*“²³ Počátkem roku 1931 se snažil dosavadní životní styl změnit. V dopise ze 17. ledna 1931 adresovaném studentské lásce Martě Šolcové, se kterou po ukončení doplňovacího kurzu i nadále udržoval z části přátelský a z části i milostný vztah, se svěřil:

²⁰ KOCOUREK, Josef: *Extáze*. Hradec Králové: Kruh, 1971, s. 217.

²¹ KOCOUREK, Josef: *Extáze*. Hradec Králové: Kruh, 1971, s. 228.

²² Tamtéž

²³ KOCOUREK, Josef: *Marto. Deníky 1927-1932*. Praha: Dauphin, 2009, s. 471.

„Josef Kocourek zajel s károu na jinou kolej a ta se nějak kolmo křížuje s tou tvou. Jako skorodefinitivní národní učitel dělá levou frontu a všemožně se snaží, aby ho vylili z úřadu. Taký se ale vysmívá arnauským bláznům, gaunerům, kteří dělají politiku a umění; on umírá, ale to je stará melancholie, když dopije své laciné víno a dokouří svou stovku zorek. Jenomže se teď už z nejvyšší nutnosti obrátil na víru. Dělá sport, neopíjí se a s hospodou se skoro zřekl i své nevěsty, studuje Marxe a píše statistiky.“²⁴

Jedná se o jeden z nejdůležitějších momentů v životě Josefa Kocourka. Po těch několika set hodinách strávených s perem v ruce nad listy deníku, do jehož řádků naléval veškerou úzkost svého bytí a který plnil nekonečným smutkem večerů trávených po hospodách i touhou po opravdové opětované lásce a po šťastných dnech, se poprvé odhodlal překročit svůj stín, jenž ho pronásleduje od samotného počátku. S Martou se Kocourek za tu dobu znal dobře, nebylo tedy zapotřebí zkreslovat svůj dosavadní život.

Jeho slova z dopisu byla skutečně naplněna. Začal se intenzivně věnovat aktivitám Levé fronty a její členové mu o rok později zprostředkovali literární kontakty. Dopisoval si s intelektuály z Prahy či Brna, s literárním kritikem Bedřichem Václavkem či s Ladislavem Štollem, nakladatelem Pavlem Prokopem nebo spisovatelem a novinářem Jaroslavem Janem Paulíkem. Stal se pravidelným čtenářem komunistického tisku a svůj zájem zaměřil také na sovětské umění. Právem si vysloužil pověst komunisty, avšak mezi členy Komunistické strany Československa se z důvodu společenského postavení řadit nemohl. To mu však nezabránilo tuto stranu maximálně podporovat a být nápomocen při realizaci jejích politických kampaní. Právě v této ideologii Kocourek nalézá jediné východisko z hospodářské krize, jež sužovala tehdejší českoněmecké pohraničí.

Do značné míry se pokoušel vylepšit i svou životosprávu, a to především lyžováním, kterému se věnoval už v rodných Krkonoších. Co se týče statistik zmíněných v dopise, jednalo se nejspíš o sociologický průzkum jeho přítele a povoláním rovněž učitele Václava Rýznara, na jehož zpracování se pravděpodobně podílel. Otázkou zůstává, koho Kocourek označil jako svou nevěstu, neboť v této době jeho srdce tíhlo opět k nejdéle ženě.

Uplynul další školní rok, s jehož závěrem přichází i konec Kocourkova působení ve Štítech. V květnu 1931 obdržel mladý učitel úřední rozhodnutí o přeložení. Štítům dal

²⁴ KOCOUREK, Josef: *Extáze*. Hradec Králové: Kruh, 1971, s. 265-266.

sbohem 30. června a v deníku hovoří o „loučení bez jakékoli tragiky, loučení bez slz, bez alkoholu, bez loučení.“²⁵

2.3 Řepová

Jako poslední učitelská štace následovala převážně německá vesnice Řepová u Mírova. Zde se stal správcem jednotřídky, kde učil pět dětí (z toho dvě německé). Kocourek už tehdy tušil, že jej pravděpodobně čeká nejhorší období. 27. května 1931 si do deníku zapsal: „*Nebudu tedy po prázdninách ve Štítech, budu v Řepové u Mírova, v té strašné vesnici bez jediného Čecha, na jednotřídce jako správce školy a učitel pěti dětí! Chtěl jsem tam jít a ten rok (dále tam nikdo nevydrží) bude znamenat pro J. K. buď nový život, nebo smrt.*“²⁶

Již po dvou měsících působení v Řepové si Kocourek uvědomuje, že zdejší život „*je mdloba, zlodějství, podvod, hysterie, neupřímnost, pad'ourství, samota, cizina a nemoc.*“²⁷ Kudy projde, dopadají na jeho záda nepřátelské pohledy. Týkalo se to nejen vesničanů německého původu, kteří jej odsuzovali už kvůli české národnosti, ale rovněž českých lidí, neboť Kocourek „*byl Čechem pokrokovým*“²⁸, jak o něm pronesl profesor Jirda. V obchodě mu dokonce nechtěli prodat ani mléko. Pro jeho přesvědčení, názory, ale i pro jeho bohémství ho nemají v oblibě ani na škole a snaží se ho odtud spíše vypudit. Na zdejší poměry je až příliš vlažným vlastencem a bídným kantorem, než aby trávil vůbec nějaký čas s jejich dětmi v jedné místnosti. Není divu, že se cítil být osamocený. Jedinou útěchou se mu stala již zmíněná Anežka Slouková z mírovského hostince. Po návratu ze Štítů se jejich vztah náhle ubíral zcela jiným směrem. Lásky k této dívce je to jediné, co Kocourkovi navracelo chuť k životu, avšak zároveň jí natolik propadal, až mu způsobovala i další niterné těžkosti.

V té době Kocourek zatoužil po teple rodinného krbu. „*Chci všechno, chci dni, kdy žena v kuchyni žehlí, to voní! Chci ženu ...*“²⁹ Manželství pro něj představovalo jiskřičku naděje na lepší a šťastnější budoucnost. Objevila se v něm potřeba uspořádat svůj dosavadní život a získat konečně to, po čem od svých studentských let toužil. Láskyplné, vřelé ženské

²⁵ KOCOUREK, Josef: *Marto. Deníky 1927-1932*. Praha: Dauphin, 2009, s. 492.

²⁶ KOCOUREK, Josef: *Extáze*. Hradec Králové: Kruh, 1971, s. 285.

²⁷ KOCOUREK, Josef: *Marto. Deníky 1927-1932*. Praha: Dauphin, 2009, s. 507.

²⁸ *Vlastivědné muzeum v Šumperku*, fond Kocourek Josef (č. 8), inv. č. H 24 398.

²⁹ KOCOUREK, Josef: *Marto. Deníky 1927-1932*. Praha: Dauphin, 2009, s. 512.

objetí, jež mu měla poskytnout tehdy devatenáctiletá Anežka. „*Možná, že ji nemám ani rád, bude však mou ženou, vypravujeme si o tom jako o jediném východisku z červené zahrady.*“³⁰ Není mu však přáno ani v tomto případě. V den, kdy opět zúčtoval se svým životem a psal závěť, v níž shrnoval dluhy, mu Anežka sdělila, že pod srdcem nosí jeho dítě. Skličoval ji strach nejen z neplnoletosti a z nejisté budoucnosti, ale především z reakce rodičů. Kocourek objížděl okolí a snažil se nalézt vhodného lékaře a částku potřebnou k provedení zákroku. Také se rozhodl napsat dopis jejímu otci a celou situaci vysvětlit. Anežka se nakonec dítěte vzdala a podstoupila potrat.

Po Velikonocích strávených v rodném Brdě se Kocourek opět vrací na severní Moravu a 15. dubna 1932 píše dopis svému drahému příteli profesoru Jirdovi. Zmiňuje se o svých dalších pokusech publikovat, o finanční nouzi a především o zdravotních problémech. Ani v těchto dnech ho neopouští touha po manželství: „*Počítám totiž s tím, že přijde za 14 a půl měsíce doba, kdy budu mít před svatbou, nepojdu-li, tedy docela jistě.*“³¹ Kocourek není dost opatrný ani v případě svého vystupování. Ve svém okolí se vyjadřuje zcela bez obalu a plně dával najevo své levicové přesvědčení. Důsledkem toho pozbyl možnost stát se správcem zdejší školy, tím pádem získat i vyšší plat, a dokonce obdržel oznámení o udání z ministerstva poukazující na jeho špatné učitelské působení v Řepové. K veškerým událostem se na venek pokouší přistupovat lhostejně, avšak v nitru ho ničí a nedají mu spát.

Již druhý den po Velikonocích se Kocourkovi značně fyzicky přitížilo. „*Mám, myslím, všechny nemoci, které se do mých kostí vejdou. A mnoho se tu mimo dietu, jakou jsem měl v Jičíně, dělat nedá. Je to to samé, trochu horší.*“³² Přibližně v půlce května ustoupily projevy Kocourkovy nemoci do pozadí, zato vztah s Anežkou se komplikoval. Čím dál více se sobě vzdalovali a vytrácelo se vzájemné porozumění. Anežka pro Kocourka již nepředstavovala útěchu, útočiště a lásku. Chovala se k němu chladně a odtažitě. Učitel si uvědomil, že ji nemiluje, že je to otázka pouhé biologie. Touto dobou si do deníku zaznamenal svůj epitaf, který je „*takový starořecký, hodně sentimentální*“³³.

³⁰ KOCOUREK, Josef: *Marto. Deníky 1927-1932*. Praha: Dauphin, 2009, s. 510.

³¹ KOCOUREK, Josef: *Marto. Deníky 1927-1932*. Praha: Dauphin, 2009, s. 526.

³² KOCOUREK, Josef: *Marto. Deníky 1927-1932*. Praha: Dauphin, 2009, s. 525.

³³ *Vlastivědné muzeum v Šumperku*, fond Kocourek Josef (č. 8), inv. č. H 24 398.

3 Poslední měsíce života

2. července měl Kocourek v plánu opustit nepřátelské území Řepové a prázdniny strávit v Brdě. Hrozbě blížící se smrti chtěl čelit. Podle jeho názoru by byla zbabělá, neboť on ještě touží vzdorovat křivdám spáchaným na jeho osobě. Došlo však ke zvratu. Kocourek se vyskytl v Mírově v domě řídícího učitele namísto v předem určeném Brdu. Těžce nemocný zde bojuje s vysokými horečkami a dochází mu, že se svým nápisem na hrob nebyl od pravdy daleko. Jeho zdravotní stav se už jenom zhoršoval a komplikoval. Po desetidenním pobytu v Mírově byl Kocourek 9. července 1932 převezen doktorem Václavíkem³⁴ za svou rodinou do Brda. Dva dny poté navštívil jičínskou nemocnici, aby podstoupil rentgenové vyšetření. To pouze potvrdilo, čeho se všichni obávali: „*je to TBC, nedá se nic dělat proti těm třem písmenům*“³⁵ Tak píše v dopise své dlouholeté přítelkyni Růženě, s níž od prvního setkání na štítecké měšťance neustále udržoval převážně písemný kontakt. V posledních dvou letech Kocourkova života jejich korespondence značně vzrostla. Kocourek se Růženě svěřoval se svými niternými i existenčními problémy. Také jí často psával o Anežce a poukazoval na změnu v jejím chování. Především jí však posílal dopisy až do posledního dne života.

V nemocnici si Kocourka ponechali a převezli jej na interní oddělení. Jeho zdravotní stav se částečně zlepšil, ale neulevilo se mu natolik, aby se mohl vrátit k rodině. V prostorách nemocnice byl uzavřen přes celé prázdniny až do října. V dopisech Růženě líčí, že zde trpí po stránce fyzické, tvůrčí i kulturní. Během sedmi týdnů strávených v nemocnici činila jeho váha 51 kilo, nesměl kouřit, jedinou četbu široko daleko představovaly Lidové noviny, České slovo a Polední list, s ostatními přítomnými pacienty debatoval o politice a o svém levicovém smýšlení, ale především jej tížily ztrápené výrazy blízkých, kteří často neudrželi slzy a jeho utrpení prožívali společně s ním.

Na začátku října byl na dobro propuštěn z jičínské nemocnice jako ztracený případ. Kocourek byl nadšený, že smí být konečně doma ve svém pokoji, avšak nemoc mu neumožňovala pracovat, být ku prospěchu. Musel stále ležet, horečky jej neopouštěly. Dokonce i dopisy musel vytukávat na psacím stroji v posteli. Těšily ho však návštěvy. Jezdil

³⁴ Zvěrolékař ve Štitech, Kocourkův přítel a vůdčí osobnost Klubu podivných živností.

³⁵ KOCOUREK, Josef: *Extáze*. Hradec Králové: Kruh, 1971, s. 330.

za ním profesor Jirda, doktor Václavík i drahá Růžena, kterou neustále povzbuzoval k užívání si radostného života, jenž jej samotného krůček po krůčku opouští.

Kolem Vánoc se Kocourkův stav na krátkou chvíli zlepšil. Zažehl svíčky na vánočním stromečku a dokonce se odhodlal dojít přes ulici na návštěvu k sestře. S Novým rokem se však veškeré naděje rozplynuly. Vedle tuberkulózy postihla Kocourka ještě chřipka v kombinaci s dalšími nemocemi. Dny a týdny ubíhaly tak rychle, že je přestával vnímat a zapomínal odepisovat Růženě, kterou žádal, aby se na něj za to nezlobila. 26. února obdržel Kocourek psaní také od své první velké lásky Marty, která jej toužila navštívit a rozloučit se s ním osobně. To Kocourek odmítl, schválil však její druhý návrh, tedy shledání o prázdninách, kdy dle jeho vlastních slov bude nucen si svůj život o pár měsíců prodloužit. Devatenáct dní po dopsání odpovědi Martě Kocourek zemřel. Jeho tělo bylo pochováno 3. dubna 1933 na brdském hřbitově, na jehož vyměřování se Kocourek osobně podílel. V hrobě č. 70 byl na své výslovné přání uložen tvář směřem ke kumburskému hradu, jehož scénérii často zachycoval na plátno a nikdy ji nepřestal obdivovat.

Pohřební řeč líčila Kocourka zejména jako učitele, vždyť i rodiče jej vnímali především jako kantora. Byli nesmírně hrdi, že jejich syn, pocházející z chudé tkalcovské rodiny, dosáhl takového vzdělání a zařadil se tak do vyšší společenské třídy, než kde se nacházeli oni sami. Teprve s odstupem času se k lidem dostávala jeho tvorba, která z něj učinila velkého umělce nejen pro těch pár lidí, kteří o jeho nadání věděli, ale konečně i pro širokou veřejnost.

4 Tvorba

4.1 Literární předehra

Jak už bylo zmíněno v první kapitole, Kocourkovo nadání zprvu spočívalo v malířství. Literárního talentu tehdy asi čtrnáctiletého chlapce si povšiml teprve na novopacké reálce Miloslav Jirda. Avšak počátky jeho tvorby sahají do mnohem dřívější doby. Už v deseti letech začal skládat své první verše. K tomu se postupně přidávaly pokusy o povídky, novely a nakonec i složitější útvary jako romány a drama. Většinu z toho si společně se svými deníkovými zápisky a korespondencí zaznamenával do černých sešitů, které si začal vést o šest let později. Ty poté v době umělecké a zároveň milostné krize společně s veškerou dosavadní tvorbou spálil v Rajmově skále 22. listopadu 1926. Jednalo se přibližně o 250

básní, 600 popsaných stran deníku, tři hry, dopisy, román *Žena* a další. Mezi nimi se nacházelo i drama *Roháč z Brda, lotr a psanec* zpracovávající starodávný příběh z počátku 16. století o brdském lapkovi přebývajícím ve tvrzi nedaleko Kumburka, jehož spoluautorem se stal Josef Šmejce. Tato hra se dokonce dočkala divadelního zinscenování v Brdě 21. a 28. června 1925 tamějším dramatickým kroužkem. Kocourek zde využil také svého malířského nadání, a to tím způsobem, že se podílel na jeho ztvárnění namalováním opony a kulis.

V tehdejší době navštěvovala novopackou reálku spousta nadaných žáků, Kocourkových vrstevníků. Mezi nimi například akademičtí malíři František Gross či Quido Roman Kocian, sochař Ladislav Zívr nebo Ervín Bohdanecký, pozdější badatel v oblasti chemie. Tyto mladé studenty spojoval hluboký zájem o literaturu a o umění celkově. Jejich tehdejším útočištěm se stala jizbička u Kotíků, kam lezli malým oknem a trávili zde svůj volný čas nekonečnými diskuzemi do pozdních večerních hodin. Toto místo se také stalo svědkem vzniku studentského časopisu *RaRaRiRi* tištěného za pomoci hektografie³⁶, jenž redigoval samotný Kocourek. Jeho název našel inspiraci v uměleckém směru dadaismu a francouzském humoristickém časopise *Le rire* (smích). Jeho znění neskrývalo žádný hlubší význam, měl vyjadřovat pouze zvuk. Asi nepřekvapí, že se v něm často objevovaly mimo jiné i Kocourkovy básně a úryvky z jeho pozdějších *Kouzelných povídek*.

Přesně od 26. prosince 1926 počal znovu psát své deníky. Protentokrát si je uchovával a vnášel do jejich bílých listů útržky svého života následujícího pět a půl roku. Poslední deníkový záznam pochází ze dne 23. června 1932, jenž je mimo jiné zakončen již zmíněným nápisem na vlastní hrob. Celkově se dochovalo patnáct kusů deníků, na Kocourkovo přání připadly posmrtně do vlastnictví profesora Jirdy. Ten se je nakonec rozhodl upravit a podobně jako u předešlých Kocourkových děl usiloval o jejich knižní vydání. To se nakonec podařilo v roce 1971 pod názvem *Extáze*, avšak stejně jako Kocourek se ani Jirda toho dne nedožil. Půl roku před jejím uveřejněním tragicky zahynul.

Jak jsem již zmínila, v *Extázi* není čtenářům nabídnuta originální podoba deníků. Bylo zapotřebí některé texty ořezat na nejpodstatnější sdělení nebo dokonce zcela vypustit, naopak byly z důvodu návaznosti do knihy zařazeny dokumenty navíc. Co se týče jmen osob zde vystupujících, vycházel Jirda z posledního Kocourkova díla *Zapadlí vlastenci 1932*. K uveřejnění původních jmen nedošlo, neboť většina postav z románu v té době ještě žila.

³⁶ Tiskařská technika pro menší počet otisků bez použití lisu. Do nádoby se směsí želatiny, glycerinu a vody se vloží papír s hektografickým inkoustem, který utkví na směsi. Přikládáním papíru na tento poklad dojde k jeho otištění.

Po uběhnutí sta let od narození spisovatele došlo při této příležitosti v roce 2009 konečně i na vydání syrové podoby těchto deníků, avšak ochuzených o šest svazků, které se pravděpodobně na počátku 70. let ztratily a doposud se je nepodařilo nalézt.

Koncem roku 1926 se kromě deníků začal Kocourek věnovat nové verzi románu *Žena*, k jehož vydání se mu pokoušel dopomocť profesor Jirda a Jirdovi známí z vyšších publicistických a literárních kruhů. Dílo se dočkalo ještě třetího posledního přepracování a to v době Kocourkova působení v Mírově v roce 1929. K vydání však došlo teprve v roce 1969 prostřednictvím nakladatelství Kruh v Hradci Králové. V doslovu se profesor Jirda o hodnotě díla vyjadřuje následovně: „*Život a osudy autora, atmosféra, v níž je psal, duševní stavy, životní pohodlí nebo mizérie, pohoda a krize, v nichž tryskalo, nemohou přidat ani ubrat na jeho velikosti, síle a kráse.*“³⁷

Kocourkovu další významnou tvorbu představoval povídkový cyklus s názvem *Kouzelné povídky*, na němž začal pracovat v lednu 1927. Dle autorových slov mají povídky společné především to, že „*voní sexualitou*“³⁸. Po necelém měsíci bylo záměrem tuto sérii krátkých próz ukončit 25. února dopsáním poslední povídky s názvem *Zahradník*. I když celkový počet povídek vystoupal na deset, pouze třem z nich (*Svatý a panna*, *Obraz*, *Zvířetník*) se v té době úspěšně podařilo prosadit u redaktorů a došlo k jejich zveřejnění. Přesto však zmíněný cyklus zůstal i nadále v Kocourkově podvědomí a k jeho myšlence se navrácí ještě několikrát v průběhu téhož roku, kdy jej například v listopadu rozšiřuje o povídku *Zrádci* a v prosinci o prózu *Dva malíři a žena s hroznem*. Avšak ani v tomto momentě nejsou *Kouzelné povídky* zcela uzavřeny a jejich konečný stav se vyšplhal asi ke dvaceti povídkám. Závěrečnou „kouzelnou povídku“ pročítá profesor Jirda poslední den roku 1927 u Kocourků v Brdě. Jirdovo úsilí o jejich kompletní vydání po autorově smrti nedosáhlo úspěchu. S postupem času se nakonec přece jen některým prózám podařilo objevit alespoň v souborech Kocourkovy tvorby, například v *Šesti milostných*³⁹ (r. 1962, Havlíčkův Brod) nebo v *Srdci v dlani*⁴⁰ (r. 1964, Ostrava).

³⁷ KOCOUREK, Josef: *Žena*. Hradec Králové: Kruh, 1968, s. 114.

³⁸ SKALIČKA, Jiří: *Průvodce životem a dílem Josefa Kocourka*. Ostrava: Profil, 1984, s. 18.

³⁹ Obsahuje povídky: *Dívka na hřbitově*; *Svatý a panna*; *Klavír na skále*; *Eleonora*; *Hospoda, srdce a paní*; *Terinka*.

⁴⁰ Skládá se ze 4 částí: *Cesta*, *Kouzelné povídky*, *Obrázky*, *Z konce světa*. *Cesta* obsahuje drobné prózy: *Cesta*; *Děšť*; *Pohřeb a kamarádi*; *Strom v uvozovkách*. Z *kouzelných povídek* byly do výboru vybrány následující: *Obraz*; *Srdce*; *Zvířetník*; *Zahradník*; *Krkonoše*; *Dva malíři a žena s hroznem*. *Obrázky* zahrnují povídky: *Srdce v dlani*; *Vojevůdce*; *Šťastný strojuvůdce*; *Hory*; *Mniška*. Z *konce světa* představují fejetony: *Studená Loučka*; *Šilperk a Bergschenke*; *Loučení s městečkem*; *Z konce světa*; *Na víkend k Maria Schnee*.

V průběhu let 1926 až 1927 napsal Kocourek nezávisle na *Kouzelných povídkách* i celou řadu dalších próz. Za jeho první literární pokus po zničení předešlé tvorby je považována povídka *Jensen a lilie*, o které se však ve svém deníku zmiňuje pod názvem *Blázni*. Mezi dalšími známějšími musím zmínit například *Pohřeb a kamarádi*, jenž nezáměrně vyobrazuje autorův vlastní pohřeb, nebo původně slohovou úlohu popisující bouři v létě *Strom v uvozovkách*, vydanou v říjnu 1927 v časopise *RaRaRiRi*.

Kocourkova dychtivá touha tvořit se zdá být nekonečná. Ale i on je pouhým člověkem. V době zdravotních problémů a osobních neúspěchů se stahuje do sebe. I jeho literární múza jej opouští. Když se pokouší napsat nový román s názvem *Muž*, od něhož si slibuje minimálně stejný úspěch jako od *Ženy*, objeví se najednou značné obavy: „*Bude to stát za to? Nebude to krok zpět*“⁴¹. Vše končí obrovským zklamáním: „*Dopsal jsem 30. stránku Muže. Dnes 12 stran. Kdy budu hotov? Ó ne, není to tak sladké jako Žena, ó ne.*“⁴² V těchto chvílích odkládá své umělecké pero a věnuje se pouze deníkovým záznamům, které díky tomu nabývají mnohem většího rozsahu a epičnosti a samy o sobě se tak stávají dílem vysoké hodnoty. Obecně u Kocourkovy tvorby platí pravidlo: čím více poznámek v černých sešitech, tím méně se věnuje své literární produkci, a naopak.

S novým prostředím přichází ruku v ruce i nová chuť psát. Roční pobyt na jičínském učitelském ústavu s sebou přináší novou inspiraci. Kocourek v tomto období píše báseň *Žena* vyznačující se wolkerovským laděním a erotikou, a také rozsáhlejší prózu *Paní*, jejíž podnětem se stal Kocourkův román se starší již provdanou ženou. Její původní podoba se později dočkala nové verze pod názvem *Kráska* nebo také *Madame Guillot*. Jeho další inspiraci představuje okolí Jičína a to zejména tamější hřbitov, o němž napsal fejeton s názvem *Hřbitov, kam nikdo nechodí*. K jeho otištění dochází 1. listopadu 1927 v brněnském Ruchu. K námětu hřbitova se poté Kocourek ve svých prózách a básních navrácí ještě několikrát.

Následovala další tvorba v podobě krátkých próz, novel a básní. Z těchto pokusů zmíním pouze villonskou báseň *Hospoda* zasvěcenou zhýralé stránce života tohoto nešťastného mladého umělce, jehož kroky v obdobích krize vedly od jedné putyky ke druhé. Nicméně málokteré dílo vzbudilo hlubší zájem v tehdejších nakladatelstvích, a tak si našlo své místo pouze v Kocourkově studentském šuplíku.

⁴¹ KOCOUREK, Josef: *Marto. Deníky 1927-1932*. Praha: Dauphin, 2009, s. 160.

⁴² KOCOUREK, Josef: *Marto. Deníky 1927-1932*. Praha: Dauphin, 2009, s. 159.

Větší pozornost si zaslouží autobiografická báseň napsaná 1. září 1928, tedy krátce před maturitou, již Kocourek pojmenoval *Oči*. V ní se silně odráží komplex ze šilhavosti, který jej pronásledoval po celý život. Právě svému poškozenému zraku dává často za vinu selhání u dívek, po jejichž opětované lásce nesmírně toužil, ale nedostávalo se mu jí. Oči obviňuje také ze svého bohémského stylu života. Propadnutí alkoholu, rostoucí dluhy, bída, slabost pro ženy, rozplynuté sny. K tomu všemu jej vede zmučené srdce a oči:

*„Opít přec hrudní koš, oči a pohlaví,
zahodit sklenici za vínem do trávy.
Oklame všechno, na co si člověk vzpomene,
pro bílou krásu světa lovů a lásky
oči mám příliš zkřivené.“⁴³*

Studentská díla napsaná v tomto období jsou projevem autorova nejhlubšího nitra a pod bohatou dávkou metafor, v nichž si pro jejich mnohoznačnost liboval, v nich nalezneme okno do jeho duše. Objevuje se zde motiv Kocourkova srdce, v němž dochází ke střetům dvou protichůdných emocí - lásky a bolesti. Jejich zdrojem se stává především žena, ztělesnění smyslnosti a erotiky, ale také krutosti. Proto ke Kocourkově rané tvorbě neodmyslitelně patří ve větší či menší míře erotický podtext, nechybí však ani citovost a asociativnost. Jeho literární prvotiny se vyznačovala silně romantickým nádechem, čímž si u spolužáků vysloužil přezdívku „Kumburský Mácha“.

Kocourkovým útočištěm se stává jeho imaginace, do níž se v dílech uchyluje ve snaze oprostit se od kruté reality. Těmto svým představám a myšlenkám dává volný průchod prostřednictvím poetismu a expresionismu, v jejichž duchu vede svou literaturu již od samého počátku. Od ostatních autorů tehdejší doby Kocourek vybočoval svým zaměřením pozornosti především na atmosféru a emoce díla. Ty se pro něj staly klíčovými a za pomoci svého malířského pohledu na svět dokázal výstižně zaznamenat prchavé momenty a pocity daného okamžiku. Možná právě důsledkem toho, že v jeho pojetí samotný příběh zaujímá

⁴³ KOCOUREK, Josef: *Extáze*. Hradec Králové: Kruh, 1971, s. 174.

teprve druhé místo, se Kocourkovi nepodařilo prorazit a jeho talent zůstal veřejnosti na dlouhou dobu neznámý.

4.2 Literární proměna

Po maturitě následuje učitelská štace na severní Moravě. V tuto chvíli se uzavírá jedna z životních etap Josefa Kocourka, zároveň se však objevuje druhá tvář jeho literární tvorby. Ta získává podobu reportážně-dokumentární. Kocourkova pozornost se z větší míry obrací na okolní svět a životní situaci na Moravě, avšak na svou původní tvorbu nezanevřel.

Josef Kocourek pocházel z chudých poměrů a z jeho sevření se mu nepodařilo vymanit do konce života. *„Všude ji kolem sebe viděl tu tkalcovskou bídu, všude jí bylo plno, i v pohádkách, které slýchal vyprávět od babičky, i v písničkách a říkankách. Byla v čítankách i v prvních slohových cvičeních na místní dvouřídce. Až do morku kosti zasedla vnímavému a citlivému chlapci ta tkalcovská písnička:*

Takhle se tkalcuje, člunkem pohazuje,

na cukr, na kafe, na sůl a na rape

na dluhy, na daně, na pivo ve džbáně

šupity, šupity, šup.“⁴⁴

Těmito slovy a písničkou vystihují Zdeněk a Petr Flejberkovi poměry v Kocourkově rodném Brdě, jenž sužovaly tuto krajinu v období Kocourkova dětství. Nikdo však nemohl tušit, že jej osud na dobu tří let zavane do oblasti severomoravského pohraničí, kde hospodářská krize lidi zasáhla v ještě větší míře a toto místo se tak stane velkou inspirací při práci na jeho nové tvorbě.

Hned na první zastávce věnuje okolí a lidem několik veršů v podobě stejnojmenné básnické sbírky *Mírov*. Dle Kocourkových slov je tvořena patnácti „zbytečně smutnými“⁴⁵ básněmi, jež odkázal manželům Jirdovým. Mírov byl a je proslulý především zásluhou zdejšího hradu, jehož součástí je mužská trestnice. Během pobytu se mu podařilo navázat

⁴⁴ FLEJBERK, P., FLEJBERK, Z.: *Můj smutek má milión kořenů*. Liberec: P. F. art Production, 2009, s. 13-14.

⁴⁵ KOCOUREK, Josef: *Extáze*. Hradec Králové: Kruh, 1971, s. 189.

přátelské vztahy s vězeňskými dozorci. Za pomoci jednoho z nich, Antonína Šuly, nakonec zformuluje *Paměti z kriminálu*, které následně zaujaly redaktora brněnských Lidových novin. Bohužel nebyly otisknuty kompletně, pouze jejich úryvky pojmenované *Dlouhá chvíle* doplněné Kocourkovými kresbami.

Na krátký moment se náš učitel ocitá ve Studené Loučce, kde na zdejší škole zastupuje kolegu. I pouhých pár dní strávených v tomto bídém prostředí postačí Kocourkovi, aby zachytil atmosféru jeho ponurého ovzduší.

„Mlhy jak servané závoje nemocných nevěst

čmárají po nebi tesknotu, bídu a neřest

V dutinách jedlových lesů dřevaři loupají bílý kmen

jeleni zdechnou vidinou střely já umřu samotn“⁴⁶

*„Takovéto – a mnohé jiné – verše se mohou psát ve Studené Loučce u teplých kamen ve škole, v selské světnici s dvanácti dětmi, v šeru, daleko na severu Českomoravské vysočiny, v šedivých lesích, kde mlha, hustá jako tělo, leží nad pastvisky a neví, kam by odešla“*⁴⁷, komentuje Kocourek situaci Studené Loučky ve svém deníku. Nicméně báseň se dočkala zveřejnění a to dvakrát – 17. ledna 1929 v Lidových novinách a v roce 1963 v 9. svazku sborníku Severní Morava Vlastivědného muzea v Šumperku.

Po dvou rocích se Kocourkovi podaří dokončit román *Srdce*, na jehož tvorbě pracoval v letech 1927-1929. Svým expresionistickým zpracováním kniha spadá do prvního stádia jeho tvorby, v níž se oddává naivitě, čistotě a metaforám. Na rozdíl od následujících prací je toto jediné dílo, jež neprošlo úpravou editorů a autor stačil spatřit jeho tištěnou podobu. Jen krátce před Kocourkovou smrtí v roce 1932 bylo na vlastní náklady vydáno pražským nakladatelstvím Průlom.

Po přeložení do Štítů se Kocourek stává členem Klubu podivných živností, kde svou literární činností přispívá k tvorbě časopisu Šíp. V této době navazuje kontakt s Vladimírem Zorzutem, slovinským literárním kritikem, k němuž se dostaly *Kouzelné povídky* a s velkým nadšením se je rozhodl přeložit a zveřejnit v lublaňských časopisech. Tento počín Kocourkovy opět vžene krev do žil a svěruje se s ním v dopise své přítelkyni: *„V Jugoslávii*

⁴⁶ KOCOUREK, Josef: *Extáze*. Hradec Králové: Kruh, 1971, s. 186.

⁴⁷ Tamtéž

*přeložili jednu mou povídku a chtějí další, obratem! Jsem šťasten.*⁴⁸ Znamená to začátek úspěšné spolupráce a zároveň začátek přátelství.

Úspěch sklídl také Kocourkův fejeton *Šilperk a Bergschenke* vydaný 5. února 1930 v Lidových novinách, ve kterém na živoření ve Štítech a na horský svah Bukové hory nahlíží z lepšího radostnějšího úhlu pohledu. Své poslední sbíhem obyvatelům a tomuto místu dává prostřednictvím nedatované prózy *Loučení s městečkem* napsané přibližně v červnu 1931 a rozsáhlou poémou *Loučení*, jenž autor charakterizoval jako „*báseň věnovanou dru Václavíkovi, báseň o vysokých horách, dívce, která vyšívala Toledo, o hospodách, kamarádech a loučení.*“⁴⁹

Během prázdnin před nástupem do Řepové, posledního a nejhoršího učitelského působiště, stačil Kocourek dokončit *Kalendář*, v němž se *obracejí listy*. Své pocity z románu líčí ve svém deníku 21. srpna 1931: „*Dopsal jsem KALENDÁŘ, V NĚMŽ SE OBRACEJÍ LISTY po deseti dnech nesmyslné práce, hladu a úzkosti. Možná, že to byl u mne omyl, zaznamenávat fakta mé rodné vesnice z pokřiveného pohledu PRÁCE A MZDY, možná, že to byl omyl místo metafor obdivovat tempo rozvratu vesnické pýchy, což se mi asi nepodařilo, možná, že to byl omyl věřit v sociální poslání záznamů bída a hladu, a možná, že je to všecko takové, co mne štválo k tomu, abych napsal KALENDÁŘ v deštivých dnech na konci srpna.*“⁵⁰ V prvním momentu se zdálo, že jsou románu hvězdy nakloněny. Hned po předložení práce Jirdovi k ohodnocení se s ní profesor vydal do Prahy za Ladislavem Štollem a Pavlem Prokopem, kteří se postarali o jeho další postup do nakladatelství. Avšak z knižního vydání postupně krůček po krůčku sešlo. Nakonec se *Kalendář* objevil pouze jako román na pokračování v rozmezí doby od října 1932 do listopadu následujícího roku v časopise Odboj pracujících venkova. Teprve čtyři roky po Kocourkově smrti se dílo podařilo vydat, a to v edici Lidová knihovna časopisu Lidová kultura. Dílo je známo také pod názvem *Děšť spláchl ohniště*. Jedná se o druhé vydání tohoto románu, uskutečněné roku 1949 v tehdejší Gottwaldově.

Další významnou práci představuje poema *Frývaldov*, kterou se Kocourek připojil k řadě dalších umělců, kteří svou tvorbou poukazují na policejní teror a násilí páchané na nevinných bezbranných lidech a jejím prostřednictvím vyjadřují svůj hluboký nesouhlas. Konkrétně je skladba věnována tragické události z 25. listopadu 1931, jež připravila o život

⁴⁸ KOCOUREK, Josef: *Extáze*. Hradec Králové: Kruh, 1971, s. 230.

⁴⁹ KOCOUREK, Josef: *Marto. Deníky 1927-1932*. Praha: Dauphin, 2009, s. 490.

⁵⁰ KOCOUREK, Josef: *Marto. Deníky 1927-1932*. Praha: Dauphin, 2009, s. 495.

8 dělníků a dělnic z vápenek a kamenolomů při demonstraci poblíž Frývaldova (dnešního Jeseníku). U takzvaného hladového pochodu byla přítomna i policie, v nepřehledné situaci začala střelba do demonstrantů, která si vyžádala již zmíněný počet obětí.

5 Zapadlí vlastenci 1932

Kocourkovo vrcholné dílo, které se stalo zároveň jeho posledním, nese název *Zapadlí vlastenci 1932*⁵¹. Jedná se o z větší části autobiografický román, do jehož ztvárnění se s obrovskou vervou autor pustil ještě před koncem roku 1932, ačkoli mu špatný zdravotní stav práci značně komplikoval a pomalu jej opouštěly poslední zbytky sil. Závěrečné stránky románu dopisuje ve chvatu 4. března 1933 v Brdě, tedy 26 dní před svou smrtí.

Prvotním impulzem k vytvoření této prózy se mu stala prosba Marty Šolcové, bývalé přítelkyně z Jičína, od které Kocourek obdržel v září 1932 dopis s žádostí o zpracování přednášky na téma Ženy u Raise: „*Hochu, vyhovíš? Vždyť Tě budou takoví ZAPADLÍ VLASTENCI zajímat, Ty jsi taky takový zapadlý kantor, ne?*“⁵² Práce se měla zabývat charakteristikou ženských postav v tvorbě Karla Václava Raise.

Osud tohoto díla autor vložil společně s ostatní literární pozůstalostí do rukou profesora Jirdy, jenž se zasadil o jeho prosazení do redakce Mladé fronty v Praze. Prvního vydání se román dočkal v roce 1961. Avšak po odhalení četných editorských zásahů, jednak ze strany Jirdy, ale i nakladatelství⁵³, dochází v roce 1982 k jeho reedici tentokrát za účasti nakladatelství Profil v Ostravě, jež čtenářům nabízí téměř originální znění Kocourkovy práce.

5.1 Dějová linie

Děj románu začíná vyličením situace, kdy se hlavní postava po návštěvě vinárny navrácí značně přiopilý do svého pronajatého bytu, který vinou pana domácího připomíná mnohem

⁵¹ Původní název románu – *Vlastenci, zapadlí roku 1930*.

⁵² KOCOUREK, Josef: *Extáze*. Hradec Králové: Kruh, 1971, s. 220.

⁵³ M. Jirda do původního textu zasahoval vynecháním určitých vulgárních pasáží, jazykovými a stylistickými úpravami. Nakladatelství provedlo pouze pravopisnou korekturu.

více skladiště nežli obyvatelnou místnost. Zde, mezi čtyřmi stěnami, obklopený kvanty starého nábytku, se pomalu dostává do střízlivějšího stavu. Zpětně si vybavuje obličej a události večera a s ubývající hladinou alkoholu v krvi procítá do reality s pocitem osamělosti a zmatku. Z tohoto nepříliš dobrého psychického rozpoložení neobviňuje ani majitele ani nikoho z dalších postranních návštěvníků putyky. Zásahu na něm mají jeho dobří přátelé popíjející s ním u jednoho stolu. Jmenovitě se jedná o Jana Klíše, Mílu Bartošovou, doktora Ferdinanda Markla a Klemu Saxovou. V této skupině šátecké inteligence se ve volných chvílích pohybuje hlavní hrdina Mikuláš Koukol a společně s výše uvedenými lidmi utápí svou ztrápenou duši i srdce v litrech vína i v něčem ostřejším.

Honza Klíš, u sousedů proslulý rušnými příchody z hospody, pro tento večer výjimečně omezil svůj výstup na pouhou jedinou píseň. V bytě jej čekalo malé překvapení v podobě slečny Kamélie bydlící na konci téže chodby, která přestože je zaslíbena jinému muži, Klíše navštívila zahalená pouze v županu. Ten ji však odmítne a vyvede z bytu. S pocitem zármutku si krátce zahraje na housle, dokud na něj nezačne klepat soused, a následně se uloží do postele. Za svítání se vydává ke dveřím slečny Kamélie. Ta má však zamčeno, a proto se navrací zpět do postele, kde znovu usíná.

Paní Saxová míří do svého bytu v doprovodu Míly Bartošové, která u ní přespí. Před usnutím spolu rozebírají vztah mezi Mílou a Honzou Klíšem. Paní Saxová Mílu přesvědčuje, aby si našla jiného partnera a přestala se kvůli Honzovi trápit. Není rodinný typ a je stále příliš bouřlivý. Míla svádí vnitřní boj o to, co vlastně chce.

Doktor Markl, blízký přítel paní Klemy, se po příchodu domů nechystá hned do postele. Nejprve se pozdraví se svým věrným domácím mazlíčkem, foxteriérem, převlékne se do nočního prádla, přečte si aktuální tisk a potom ještě dlouho v myšlenkách přemítá o budoucnosti, pomíjivosti času a o životě v Arnau.

Následující nedělní dopoledne se Mikuláš Koukol vydává na náměstí do hospody na sklenku vína. Cestou potkává kramáře se svými stánky a pánbíčkáře opouštějící prostory kostela po ranní mši. Poté navštíví byt paní Klemy, odkud se společně se slečnou Mílou odeberou k Honzovi na oběd. Odpoledne pak v plné sestavě tráví u hospody na Steinbergu ještě pod vlivem částečného nevědomí po bouřlivé noci.

Po sváteční neděli se náš hlavní hrdina ocitá zpět v pracovním procesu. Na tamější měšťance se věnuje výuce kreslení a tělocviku. Mezi zdejšími dvěma učitelskými tábory panují vztahy spíše nepřátelské nežli vstřícné. V nemilost upadá i Koukol, který přestože

zaujímá neutrální stanovisko, se stává terčem útoků z obou stran. Nelze tedy v případě této školy hovořit o nějaké „jednotě vyučování a výchovy“.

Mezi studenty při hodině kreslení objevuje Koukol svou spřízněnou duši v podobě dívky Gretky, jež má stejně jako on zalíbení v četbě a slabost pro verše. Po ukončení výuky se sejde s Honzou Klíšem, který učí na obecné škole. S ním stráví celé odpoledne blouděním po arnauském okolí a debatami o tom, proč se v převážně Němci obydleném pohraničí zprovozňují čistě české školy. Koukol je také zasvěcen do praktik, které byly zavedeny ve školství v menšinových oblastech. Nakonec zakotví v hospodě Na Futeři. Zde se učitel dozví, že se Honza po prázdninách přemísťuje do Červeného Skaliska.

Na arnauském náměstí se v červnu koná jarmark. Nenechá si ho ujít ani Koukol v doprovodu svých přátel. Jejich záměrem není zprostředkovat tamějším prodejcům kšeft, ale spíše se na jejich účet pobavit. Koukol „*vždycky miloval cirkusy, jarmarky a pouti*“,⁵⁴ protože se zde hemží „*mnoho lidí, na které je nějak naličeno, kteří mají jeden druhého a nikdo si toho není vědom*.“⁵⁵ A přestože pokládá arnauský jarmark za „*ubohý*“⁵⁶, má své osobité kouzlo, jež ho uchvacuje. Po návštěvě jarmarku celá parta zamíří do hospody k Anně Černé, kde se dávají do řeči s Frantou a Joskou z Proseči, kteří zde v horách společně vykonávají řídicí funkci na dvoutřídce. Po jejich odchodu se z hospody vzdaluje i Míla s Honzou a nakonec z pracovních důvodů i doktor Markl. Koukol doprovází Klemu Saxovou na procházce. Při této příležitosti zjistí, že jej paní Klema tělesně velmi přitahuje, a nabývá dojmu, že i ona o něj jeví značný zájem. Má však obavy, že si s ním pouze zahrává. V této společné intimní chvíli jedná Klema plaše. Nakonec Koukola požádá, aby ji už doprovodil domů. Po tomto zážitku cítí náš hlavní hrdina v duši chaos a navštěvuje další putyku, kde přemítá o událostech večera. Následuje ještě jedna dlouhá procházka a teprve poté se za svítání vydává domů.

V další kapitole se Klíš s Koukolem rozhodnou projít se směrem k Červenému Skalisku, místu, kde má Honza zakotvit po prázdninách. Cestou rozebírají Klíšův vztah k Míle. Přiznává, že dříve byl jiný, zamilovaný a dokonce žárlivý. Ale vše se změnilo. Míla je pro něj až příliš dobrá. Domnívá se, že by po jeho boku pouze trpěla. Proto se s ní chce nadobro rozejít. Nabádá Koukola, aby svou pozornost zaměřil na ni a ne na paní Klemu. Tím Míle také pomůže k tomu, aby snadněji na Klíše zapomněla. Poté, co se porozhlédnou po

⁵⁴ KOCOUREK, Josef: *Zapadlí vlastenci 1932*. Praha: Mladá fronta, 1961, s. 43.

⁵⁵ Tamtéž.

⁵⁶ Tamtéž.

okolí Skaliska, vedou jejich kroky do hospody v Herautz, kde se občerství a následně se vrací zpět do Arnau.

Koukolovy myšlenky se však ubírají stále stejným směrem. Tedy k paní Klemě. Své vystupování přirovnává k chování maniaka. Touží po její blízkosti, a proto se rozhodne ji navštívit v notářské kanceláři dr. Chromého, u kterého pracuje. Zde jí odhalí svůj bol. Paní Klema na vyznání lásky reaguje střízlivě a poukazuje na jejich věkový rozdíl. Avšak nakonec si s Koukolem přece jen sjedná schůzku u ní doma. Od této chvíle začíná jejich tajný milostný román. Učitel je neskonale šťastný. I na výletech v přítomnosti přátel se poblouzněný milenec pokouší své milé projevovat svou lásku a oddanost letnými dotyky a pohledy. Využívá každé možné příležitosti vyskytovat se po jejím boku. Paní Klema jejich vztah neprožívá do takové míry. Koukolovy signály přijímá, neoplácí je však s takovou horlivostí.

Den za dnem plyne jako voda a nastává konec školního roku. Koukol dává poslední sbohem svým žákům, mezi nimiž figuruje i Grétka. Zúčastní se také Honzovy rozlučky, na které společně s ostatními ztvární krátkou divadelní hru s názvem *Smrt pana Jana*. Následuje volná zábava, kde nechybí smích, jídlo a alkohol. Poté, co se společnost rozpustí, zůstává Klíš s Mílou o samotě. Vedou rozhovor, ve kterém se Klíš Míle snaží vysvětlit, že o ni ani o svatbu nemá zájem a že pro ni není ten pravý. Míla je přesvědčena o pravém opaku. Klíš se s ní loučí a odchází. Na druhý den se Honza jde naposledy rozloučit se svými přáteli, na mimořádné schůzi vyslechne řeč od předsedy výboru a posledním stanovištěm, kde zakotví jeho tělo i duše, se stává opět hospoda. Silně opilý pak lituje včerejšího rozchodu s Mílou a vydává se k ní domů, odkud je vykázan paní Saxovou. Následuje odjezd domů.

V Brdě se v Koukolových myšlenkách často objevuje podobizna paní Klemy, která o prázdninách odjela do Tater, odkud svému milenci posílá psaní. Paní Klema si prázdniny velmi užívá. V dopisech Koukola upozorňuje na jeho hrubé vyjadřování vůči ní. Koukol nabyl dojmu, že jej pouze využila k rozptýlení a začíná k ní pociťovat odpor.

V průběhu prázdnin se Koukol rozhodne navštívit svého kamaráda Honzu Klíše u něj doma. Vydává se za ním na kole. Z Klíše se stává lepší člověk. Pije v menší míře a tvrdě pracuje u svého strýce jako čeledín. Zpátky na chudou Moravu se netěší. Koukola také informuje o dopise od Míly a svěřuje se, že si tu našel dívku, na které mu záleží. Dále Koukolovi domlouvá ohledně paní Saxové. Přiznává, že jí byl také jednu dobu omámen, ale brzy se z toho dostal.

Návrat do Arnau má hořkou příchut'. Jako prvního ze štítecké party potkává Koukol doktora Markla, se kterým večer posedí v hospodě. Netrpělivě vyhlíží svého přítele Honzu, který slíbil, že se za nimi staví. Čekání je však čím dál delší, stává se marným a Koukol si začíná uvědomovat, že jej nadobro ztratil. A tak opět utápí svůj smutek v alkoholu. Jediný, kdo ho nepřestává vzrušovat, je Klema Saxová. Ta má přijet až následující den. V době, kdy má dorazit, se Koukol záměrně potuluje poblíž nádraží, z vlaku však nevystupuje. Rozhodne se tedy jít navštívit Honzu Klíše v jeho novém působišti. Zde se mimo jiné seznamuje se slečnou Albínou Heřmanskou, zdejší kantorkou, jen studovala na klášterní škole a je tedy silně věřící. Koukolovi slečna padne do oka.

Následující den dochází k zahájení nového školního roku. Koukolovi se naskytne první příležitost spatřit paní Saxovou v doprovodu doktora Markla. Koukol dává Klemě najevo svůj nesouhlas, což milenku dopaluje. Téhož dne se hlavní hrdina vydává s doktorem do hor zachránit rodící krávu. Na místo dorazí, až když už je po všem. Koukolovi se naskýtá obraz bídy, která v těchto horkých oblastech panuje. Lidé nemají peníze, společně s dětmi trpí hladem. Úmrtím jalovice se jim zatlouká další hřebík do rakve. Z tohoto důvodu zvířeti neulevili od trápení a odkládali přivolání zvěrolékaře až do jeho úplného konce.

Koukol začíná pracovat na vztahu mezi ním a slečnou Heřmanskou. Navštíví Klíše ve Skalisku a využije toho, aby si se slečnou mohl vyjít na procházku a promluvit. Přestože je velmi plachá, pozve nakonec Koukola na další brzkou návštěvu. Po příchodu z tamější hospody si Klíš Koukolovi stěžuje na Mílu, která za ním neustále chodí a klepe na dveře, avšak Klíš jí neotevívá. Chce se jí už nadobro zbavit.

Paní Saxová si s Koukolem domluví jako tradičně schůzku u ní doma, avšak on nakonec byt opouští a prochází se. Cestou nastoupí do autobusu, zde se setkává po dlouhé době s Gretkou. Koukol ji doprovází, ale ne na dlouho. Gretka jej nakonec od sebe odhání. Dovolí mu dopisovat si s ní, ale osobně se stýkat nebudou. Z jejího rozhodnutí je učitel velmi zmatený.

Koukol se i nadále schází se slečnou Heřmanskou. Při jedné z procházek se mu téměř podaří dívku svést. To mu však překazí vzpomínka na paní Klemu, která se mu neustále vkrádá do myšlenek, přestože k ní Koukol už nechová takovou úctu a lásku jako dříve. Ještě několik týdnů se s paní Saxovou schází, než vztah ukončí.

Honzovi se ve Skalisku daří a vrací se do starých kolejí. Opět propadá alkoholu a točí se kolem dívčích sukní. Koukol obdrží nečekaný dopis od Gretky, která jej požádá o

schůzku. Důvodem je sázka. Její přítelkyně se neustále vídají s nějakými chlapci a Grétka se zavázala, že si do Vánoc s někým, „*kdo je jí příjemný*“,⁵⁷ také vyjde.

Společně s Honzou Klíšem a Albínou Heřmanskou se Koukol po Vánocích vydává na ples do nedaleké Borovnice. Slečna Albína se po boku učitele Klíše cítí velmi dobře. Neustále se směje a tančí. S Koukolem se také baví, ale ne tolik. Následující den Koukol píše slečně dopis, ve kterém jí pro jistotu vyjasňuje, co už bylo dávno zřejmé. Tedy, že k ní chová vřelé city. Avšak odpověď jej na srdci nezahřeje. V tomto zimním období mu naopak srdce zamrzne. Albína dává přednost před ním své opravdové lásce, bohu. Koukol se uzavírá do sebe a na nějaký čas zůstává spíše v osamění. V této chvíli ho překvapí nečekaná návštěva v podobě slečny Heleny Býčkové, která za ním přichází s určitým záměrem. Už dlouho touží po dítěti a Koukol by jí měl k němu dopomoci. Ten však slečně odmítá vyhovět. Dle jeho slov může matka s nemanželským dítětem v této zemi skočit rovnou do řeky a on se nechce podílet na její zkáze. Na její žádost by přistoupil pouze v případě komunistické vlády, s čímž zase nesouhlasí ona, neboť se nechce dělit o své našetřené peníze. Nakonec tedy od Koukala utíká s nepořízenou.

Zdejší oblast je v zimě příhodná k lyžování. Všude okolo jsou vysoké stráně a hluboká údolí. Toho často využívá i učitel, jenž často sjíždí na lyžích po okolí. Při jedné z těchto příležitostí potká švadlenu Idyčku, Honzovu bývalou přítelkyni. Zajdou spolu do hospody na čaj. Idyčka rozchod s Honzou protrpěla a byla velmi nešťastná, proto ji i Koukola trochu vyvede z míry, když do stejné putyky v tutéž dobu zavítá i Honza v doprovodu slečny Albíny. Tato trapná chvíle je ukončena odchodem Honzy s Albínou. Koukolovi se zdá Idyčka hezká a sympatická, avšak jejich případný vztah nepovažuje za perspektivní, neboť brzy odjíždí za prací jinam.

Na jaře do Arnau přijíždí nová posila. Jedna z tamějších kantorek ochuravěla a jejím zástupcem se stává Vojtěch Vlasatý, bývalý učitel a voják. S Koukolem si padnou do oka a brzy se z nich stávají kamarádi. Společně se prochází, pomáhají doktorovi a chodí do hospody. Společně podávají také žádosti o místo zatímního učitele a správce školy. Na konci školního roku se Koukol loučí nejen s Vojtou, kterému skončilo zastupování v Arnau a po prázdninách jeho kroky směřují do Gruntu. Loučí se také s celým městečkem, neboť jeho učitelské působiště se přemísťuje do Rašpavy.

⁵⁷ KOCOUREK, Josef: *Zapadlí vlastenci 1932*. Praha: Mladá fronta, 1961, s. 114.

Po prázdninách si hlavní hrdina vyzvedává své věci v Arnau a tráví poslední den procházkou po okolí tohoto bídneho ale zároveň nezapomenutelného místa, jemuž věnoval část svého života. Shledává se tu naposledy také s Gretkou, která se s Koukolem loučí s těžkým srdcem.

Při nástupu na nové místo zjišťuje, že jeho předchůdce Mydlář odešel z Rašpavy na popud své ženy, která se zde zoufale nudila. Koukol zde má vyučovat pouhých pět dětí. První noc je náročná, v novém prostředí plném Němců se usíná těžce. Ale únava jej nakonec přece jen přemůže.

Zdejší osazenstvo je k novému kantorovi poněkud nepřátelské. Na jídlo musí chodit až k Tobiášskovi do Národního hostince v Arnau, kde mimo jiné obsluhuje slečna Eliška, Tobiášskova schovanka. V krámě mu kvůli jeho národní příslušnosti také nic neprodají, aby neztratili německou klientelu. Prvně se setkává se starou Lejdarkou a jejími čtyřmi dětmi. Třou bídu s nouzí. Proto škemrá u Koukola o peníze, jinak nebude děti posílat do školy. Od Mydláře se dozvídá, že je to zcela normální a že i on po celou dobu platil, jinak by došlo ke zrušení školy, čemuž se mermomocí snažil zabránit.

Koukol zahajuje první vyučovací den. Ke kolegovi do německé školy se hrnou kvanta dětí, ustrojené a veselé. S půlhodinovým zpožděním do Koukolovi učebny doklopýtají Lejdarovy tři děti, zbývající dvě od Friedricha nedorazí. Koukol tedy vyučování přeruší. Vydá se navštívit Friedricha a zjišťuje, že Friedrichovi předpokládali, že se učitel staví děti do školy pozvat. Friedrich poté slíbí, že děti do školy hned následující den vyše.

Následuje Koukolovo stěhování. V podnájmu u pana Müllera je příliš chladno a učitel není dostatečně finančně zajištěn, aby vytápěl celý dům. Z tohoto důvodu své obydlí přemísťuje do kabinetu školy. Tímto počinem si však pana Müllera znepřátelí a ten učitele potrestá tím, že mu nedodá ranní mléko. Gretka posílá psaní, ve kterém se chlubí, že si našla práci a konečně vydělává alespoň trochu peněz.

V hospodě u Tobiášků probíhá oslava Svobody. Děti při této příležitosti odehrají představení, odříkají různé básničky a zpívají písničky. Akce se zúčastní také Koukol. Je rád, že vyučuje tak málo dětí a nedá se s nimi něco podobného zrealizovat. Všimne si, že opodál přihlíží také Eliška. Hned se jí zmocní a odvede stranou. Vyzná jí svou lásku. Eliška mu jeho upřímnost oplácí polibkem.

Koukol se s Eliškou i nadále stýká. Jejich vztah skrývají. Starému Tobiášovi by nevadil, měl kantora v oblibě, trnem v oku byl však jeho manželce. Neustále po něm

podezíravě pokukává. O samotě tedy tráví pouze chvílky. Koukol dokonce přemýšlí o tom, jaké by to bylo, kdyby si s Eliškou řekli své ano.

Na dva dny se učitel navrácí zpět do Arnau navštívit své přátele. Tedy spíš už jen doktora Markla a paní Klemu. Nic se nezměnilo. Pár lidí umřelo, na jiné se zapomnělo. Koukol se zde cítí jako cizinec, také si uvědomuje, že krize a s ní spojená bída zasáhla toto městečko ještě více než Rašpavu.

V novinách se Koukol dočítá o střelbě do demonstrantů ve Frývaldově, tato událost zůstává aktuálním tématem ještě několik následujících dní. Eliščina macecha už něco tuší o jejich vztahu. Ve skutečnosti proti učiteli nic nemá, jen nechce dceru poslat do bídy a smutku. Situace se mění, když si paní Tobiášová vyslechne pomluvy Koukola. Dokonce i Elišku nelichotivé informace o jejím milenci znejistí, vše se však nakonec urovnává.

Na přelomu roku se Koukol dozvídá od Elišky nečekanou novinu: čekají dítě. Oba jsou z toho rozčarování, neví, zda se mají radovat nebo být smutní. Eliška chce těhotenství tajit co nejdéle. Koukol dumá nad svou finanční stránkou a schopností postarat se o všechny tři.

Učitel se opět vydává na návštěvu do Arnau. Tentokrát se zúčastní plesu zdejšího vlasteneckého spolku. Při této příležitosti dochází k střetu. Po delší době se zde setkává Klíš se svou bývalou milenkou Mílou, kterou doprovází její manžel. Ani Klíš tu není sám. Jeho partnerkou je i nadále slečna Albína. Mezi Klíšem a Mílou panuje jisté napětí. Jeden druhého mají stále pod dohledem. Míly ve značně pokročilém stádiu opilosti se tato událost nesmírně dotkne. Nakonec na radu Koukola s manželem opouští ples. Ani Albína není slepá a vyzozoruje zvláštní chování této bývalé dvojice. I ona nakonec končí se slzami v očích.

Koukol své milence sežene doktora, jenž je ochotný provést potrat. Ve stanovený den okolnosti zapříčiní Koukolovo opoždění a ten se nedostaví včas na nádraží, kde na něj má čekat Eliška. Ta mezitím navštíví sestru paní Tobiášové a pokouší si pomoci sama jedem.

Uplyne několik týdnů a Eliška se mění k nepoznání, jejich vztah se dostává do krize. Koukola odstrkuje, málokdy na něj promluví, chvíle strávené v jeho přítomnosti provzlyká, v hospodě se mu vyhýbá a naschvál jej přehlíží.

Následující dny Koukol často navštěvuje Arnau, kde přespává u doktora Markla. Společně s paní Klemou se zúčastňují různých tamějších kulturních akcí nebo jen tak kamarádsky popíjejí a hovoří. Jednoho rána Koukola vyděsí nečekaná zpráva. Doktor Markl

havaroval se svým autem. Nehodu nepřežil a patrně přežít ani neměl v plánu. Jeho mizerná finanční situace jej přivedla k sebevraždě.

Ani Koukola nenechá smrt dlouho čekat. S koncem školního roku se blíží také schůze Národní jednoty, které se Koukol zúčastní a přednese na ní projev, jenž nelahodí uším posluchačů, neboť v ní kritizuje místní poměry. V jeho průběhu se Koukolovi udělá zle, doktor diagnostikuje tuberkulózu. Ještě nějaký čas Koukol stráví v Arnau. Občas jej navštíví i Eliška. Když se jeho stav o něco zlepší, opouští nadobro toto místo. Cestou domů auto zabrzdí před skupinou protestujících lidí v čele s Lojzou, řidičem autobusu z Arnau, se kterým Koukol nesčetněkrát jezdil. Koukol se k němu rozběhne. Lojza jej v pádu zachytí, Koukolovi se z úst dere krev. Tím končí i jeho trápení.

5.2 Stavba díla

Zapadlé vlastence 1932 řadíme k dílům prozaickým. Konkrétně se jedná o dokumentární román podobající se lyrickému deníku. Právě Kocourkovy deníky sloužily jako polotovary pro finální románovou verzi.

Co do rozsahu má kniha 296 stran, přičemž byla profesorem Jirdou rozdělena na dvě části. Každá z nich se skládá z osmi kapitol nesoucích vlastní nadpisy a dalších podkapitol označených číslicí. Některé podkapitoly jsou členěny ještě do oddílů, které jsou od sebe odděleny černými čtverečky. Text je dále segmentován do odstavců, které na sebe navazují.

První část nese název *Běženci*. V ní jsou čtenáři zasvěceni do bídného života v Arnau, který učitel sdílí společně s několika svými přáteli. Zachycuje osudy více postav, čímž přispívá k rozvoji příběhu. Na jejím konci se s tímto místem loučí a odjíždí domů na prázdniny. Druhá část byla pojmenovaná *K cíli jedinému!* V ní následuje návrat učitele na severní Moravu a jeho stěhování do nového působiště – Rašpavy. Zde pokračuje ve svém živoření protkaném několika milostnými vzplanutími. Román končí tragicky smrtí hlavní postavy.

Více než v dějové linii spočívá výjimečnost románu v reportážním zachycení reality. Autor využívá techniku montáže fakt a dokumentů. Jeho záměrem je čtenáře vtáhnout do atmosféry doby i okamžiku dodržením přesnosti jako jsou *jména osob a osobností, názvy*

časopisů, citáty dobových šlágrů⁵⁸ a jiné. S úspěchem se mu daří vylíčit bídny život tamějších tkalců a dělníků, kteří se stali obětmi hospodářské krize a bídných sociálních poměrů. Kocourek dal volný průchod i svému básnickému talentu. Odrazí se to v lyrických pasážích, zejména v monologích hlavní postavy, které přidávají na věrohodnosti díla a čtenáři nabízí možnost nahlédnout do nitra protagonisty, tedy přeneseně i autora.

Jelikož se jedná o dílo autobiografické, nepřekvapí, že děj je vyprávěn z pohledu hlavního hrdiny za pomoci ich-formy. Tento způsob umocňuje jeho opravdovost. Místy čtenáře může překvapit také výskyt er-formy. Příklad: „*Dni na počátku října nepřestávaly chrlit slunce. Koukol se vracíval z Arnoštova brzy odpoledne, sebral kus plátna a kufřík s barvami, lehl si do trávy na břehy cesty a díval se...*“⁵⁹ V románě se často objevují porůznu roztroušené monology a dialogy, které nenásilnou formou skrze sebe prostupují. Jejich přechody autor zmírnil za pomoci *polopřímé i nevlastní přímé řeči, opakováním a rozvětčováním monologů*⁶⁰ apod. Příklad rozvětveného monologu: „*Oh, co, Markl mávne rukou a prudce vsaje z cigarety poslední hlt. Tak nebo tak, je to jedno. Pes po nás stejně neštěkne. Tři sta šedesát milionů let trvá svět, včera a dnes, jako když se vypliješ. Krucihergot, kantoři přestávají pít, prosím vás, opravdu poslední, paní Saxová, ja ja, noch ein.*“⁶¹

Kompozice díla je chronologická s občasným výskytem kompozice retrospektivní, která se objevuje formou vzpomínek postav: „*Míval jsem dost hladu za války, když jsem byl kluk mrňavý jako žalud, žaludek je z toho nakonec jako sud. Míval jsem hlad jako študent, a není tomu dávno, kdy jsem deset dní neobědval proto, že jsem tím ušetřil šedesát korun, které jsem byl dlužen za víno.*“⁶²

Co se týče grafické stránky textu, uplatnil zde Kocourek svůj malířský talent. Čtenářovu zraku neuniknou úryvky z novinových zpráv, citace dopisů, básnické ukázky. Některé pasáže autor zdůraznil vysazením na střed, jejich zhuštěním, proložením slov (jmen a názvů) či jejich zvýrazněním pomocí velkých písmen nebo uplatněním verzálků. Některé kapitoly nesou vyloženě podobu deníkových záznamů. V jiných pasážích se objevují delší

⁵⁸ PYTLÍK, Radko. Umění dívat se kolem sebe. *Česká literatura*, s. 62.

⁵⁹ KOCOUREK, Josef: *Zapadlí vlastenci 1932*. Praha: Mladá fronta, 1961, s. 196.

⁶⁰ PYTLÍK, Radko. Umění dívat se kolem sebe. *Česká literatura*, s. 63.

⁶¹ KOCOUREK, Josef: *Zapadlí vlastenci 1932*. Praha: Mladá fronta, 1961, s. 20.

⁶² KOCOUREK, Josef: *Zapadlí vlastenci 1932*. Praha: Mladá fronta, 1961, s. 99.

medailonky charakterizující stěžejní postavy románu. Text závěrečné kapitoly autor psal zhuštěně na střed papíru. Jeho výtvarný um se odráží také ve vylíčení krajiny a člověka.

Dílo obsahuje úvodní slovo Miroslava Jirdy, v němž čtenáře upozorňuje na nedostatky textu. Autora omlouvá těmito slovy: „*Neměl ani čas přečíst po sobě, co napsal. Zemřel, sotva dopsal poslední slova svého svědectví.*“⁶³ V závěrečném doslovu vyzvedává Zdeněk Filip to nejdůležitější z neobyčejného života tohoto umělce a zmiňuje některá jeho významnější díla. V knize se nenachází žádná ilustrace.

5.3 Témata

Autor si svůj románový příběh nejprve prožil na vlastní kůži, aby jej poté čtenáři předložil ve své syrové a realistické podobě. Tehdy se mu také naskytla příležitost hlouběji prostudovat Raisovu tvorbu. Zaujalo ho především idylické dílo z doby národního obrození - *Zapadlí vlastenci*. Téměř pohádkové vyprávění se šťastným koncem o pozdětinském preceptorovi Čermákovi a skupince vzdělaných vlastenců, kteří se snaží mezi tamějším prostým lidem probudit vlastenecký pud, musela Kocourka ve srovnání s vlastním živořením dráždit a provokovat. Jak neuvěřitelně musel text v Raisově knize znít učiteli sotva s pěti dětmi ve třídě, který se ocitl na okraji společnosti, a který musel čelit národnostním konfliktům a bídě v této chudé oblasti.

Důvod, proč se spisovatel s takovou vervou pustil do sepsání svého svědectví, uvádí Jiří Skalička následovně: „*Kocourkovy životní sny se utápěly v bahně tzv. menšinové politiky, která mu nechtíc otevírala oči. Ne už jen zápas o udržení české národní existence, ale snaha o potlačení německé národnosti byly v pozadí „vlastenecké“ aktivity arnauských předáků, ne ideální pohnutky k získání českých „dušiček“ pro větší blaho vlasti, ale naopak, velmi hmotné zájmy, kariéra, majetek, osobní blaho byly jejich nejvyšším cílem. To tedy Kocourka provokuje, přímo štvě, aby napsal, co si o věci myslí, jak ji vidí on, mladý učitel a člověk tehdy už na pokraji smrti.*“⁶⁴ Přitom právě on patřil k těm málo jedincům, kteří v tehdejší době neviděli třídní ani internacionální rozdíl mezi Čechem a Němcem. Tímto svým nadhledem Kocourek předešel dobu a problematika vyplývající z jeho díla je stále aktuální i po osmdesáti letech.

⁶³ KOCOUREK, Josef: *Zapadlí vlastenci 1932*. Praha: Mladá fronta, 1961, s. 7.

⁶⁴ SKALIČKA, Jiří: *Průvodce životem a dílem Josefa Kocourka*. Ostrava: Profil, 1984, s. 82.

Stěžejním tématem románu je situace na počátku hospodářské krize v 30. letech v severomoravském pohraničí. Mizérii doby Kocourek líčí zejména na nevinných dětech, jejichž životy nebyly naplněny sladkou nevědomostí a bezstarostností, jejich dětství představoval neustálý boj o přežití. Již v tomto útlém věku byly vhozeny do složitého světa dospělých a rovným dílem se musely podílet na přežití rodiny: „*Tři děti sedí u okna, na stole hotové knoflíčky a jejich kostry, nitě a papíry. Velikost knoflíků je různá a podle toho se číslují. Největší kroužek, největší číslo! Práce se odevzdává v balíčkách po dvaceti brífech. Každý bríf má 72 knoflíků. Kroužky, které tvoří obvod knoflíků, nejdříve se solí nebo potírají práškem z kalafuny, aby nitě neklouzaly. Pak se natáčejí a takový knoflík se loukoťuje, vyplňují se mezery mezi natočenými nitěmi. Nakonec se obšije kroužek a spočítáš, že jsi tak vydělal 0,018 haléře. Nejmenší knoflík má osm loukotí, každá loukoť se obšívá čtyřikrát, kroužek asi třiceti stehy. Tedy: 32 a 30 jest asi 60 pohybů rukou. Všechno za 12-15 Kč, kromě prvního natáčení, za něž se platí nejméně 2-3 Kč. Od jednoho balíčku, čili od 89.280 pohybů dětských prstíků, 12-15 Kč. Za jeden knoflík osmnáct tisícín haléře.*“⁶⁵

Ani učitelé to zde neměli lehké. Jak docházelo k nesmyslnému zakládání škol v převážně Němci obydlených oblastech popisuje následující ukázka, ve které hlavnímu hrdinovi románu líčí praktiky v pohraničí kolega Klíš: „*Nediv se ničemu, to naznáš menšiny. Tady se nežije tak jako u nás. Tady žijí jenom ti, kdo jsou honorováni za vůdcovství národního života. Co my? Jsi dobrý, hraješ-li jim zadarmo v kině, odřeš všechna divadla, přispěješ-li na každou volovinu. Kdybys však ze zoufalství nad tím, jak tě okrádají, vypil o půl skleničky víc než jindy, ví to druhý den inspektor a při své návštěvě slídí po tvých pedagogických slabostech s dvojnásobnou energií. To není život, to je mrzačení všeho. Já jsem se dávno vyflák na to, brát manifesty vážně, však mě už znáš, ne? A tady v Arnau, tady to ještě jde. Ale kdybys znal Bukovany, Hrabišín, Schwarzwald, Schumwald a podobná pekla, takové liščí pelechy v lesích nebo v úplně německých územích, to bys plakal. A taky tam jsou přidělováni učitelé. Takoví, jako jsi ty a já.*“

„*Proč se tam zakládají školy, vždyť tam nemůže být ani minimální počet českých dětí?*“

„*Nemusí být. Stačí, aby v naprosto českém městě byl disciplinárně potrestán třebaš poštmistr, přeloží ho do německého území, má náhodou dvě děti, a aby si to nahoře spravil, začne agitovat pro českou školu. Však se mu vyplatí strčit do podniku pár korun! Přemluví*

⁶⁵ KOCOUREK, Josef: *Zapadlí vlastenci 1932*. Praha: Mladá fronta, 1961, s. 139.

dvě nebo tři indiferentní rodiny, sepiše se seznam patnácti dětí, i kdyby česky mluvily právě jen ty poštmistrovy, předá se Ústředí národní jednoty – a po prázdninách můžeš být jist, že bude škola otevřena. Ve Schwarzwaldě udělali školu pro tři děti pana lesního a několik dřevařských rodin, usedlých jen na několik sezón. Byl tam ustanoven jakýsi Kalina, mladý kluk, mluvil jsem s ním nedávno. Když se po celodenním bloudění v lesích dostal do vesnice, omdlel únavou. Druhý den se mělo vyučovat. A tu, když pátral po nějaké školní budově nebo místnosti, vysmáli se mu. Pan lesní řekl, že to je jeho starost. Když po dlouhém jednání sehnali lokál v hostinci, nebyla tabule, nebyla jediná kniha nebo pomůcka. A teď si představ tu slast opatřovat to všechno a tahat na místo deset hodin vzdálené od nejbližší zastávky! A vyučovat děti, které česky nikdy nemluvily a zoufale se brání naučit se několika větám a číslicím! A ten člověk tam žil dva roky! Pak se ho začala chytat těžká melancholie a dnes má dovolenou. Ale cíle bylo dosaženo, Národní jednoty se ve své statistice jistě nezapomněla pochlubit velikým úspěchem tam, kde by byl nikdo nevěřil v národní probuzení. Že to odkašlal Kalina, na to se ti každý vyplije. To je jeden případ z padesáti, které znám já. Kolik jich bylo a kolik jich ještě bude!“⁶⁶

V knize Kocourek líčí také bídu zdejších obyvatel. Mají málo peněz a trpí hladem, nouze je často nutí k zoufalým činům. Příkladem je zanedbávání starosti o dobytek. Lidé žijící na horách ve většině případů chovají pro svou potřebu krávy, kozy, ovce. Krávy mnohdy pojdou při porodu telat, jelikož chovatelé na veterinářské služby nemají peníze a snaží se tedy krávě pomoci sami. Zvěrolékaře volají jen v krajní nouzi, než se ale ten dostane na místo určení, je už dávno po všem. Lidé čekají do poslední chvíle na zázrak a při tom nechají zvíře v krutých bolestech pomaloučku umírat.

„Kráva chcipla dříve, než z toho mohli obvinít pana zvěrolékaře, Řvala nad ní celá rodina, a snad i nejbližší sousedi. Jalovice snad bude dojít na jaře. V zimě je čeká hlad. „Ano, zakopat, proč jste do ní nikdo nepích kudlou? Na mne jste čekali, co řeknu? Věřte mi, lidi, jste horší, než to hovado, víc nemám, ale aspoň těm mrňousům někdy kupte mlíko! Co to je? Hlad, starý, těžko se s těmi lidmi dorozumět!“⁶⁷

I po této otřesné zkušenosti se Kocourek rozhodl napsat své svědectví o tehdejším životě v pohraničí. Jeho cílem bylo také vyvrátit idylické domněnky o náplni práce a poslání

⁶⁶ KOCOUREK, Josef: *Zapadlí vlastenci 1932*. Praha: Mladá fronta, 1961, s. 36-37.

⁶⁷ KOCOUREK, Josef: *Zapadlí vlastenci 1932*. Praha: Mladá fronta, 1961, s. 88.

učitelů a nalézt východisko z této zoufalé situace. Tu nachází v sovětské literatuře a komunistickém smýšlení. Tato alternativa ale byla pro většinu nepřijatelná.

Kocourek zřejmě tušil, že naděje na uzdravení se mu vzdaluje čím dál více, a že jediné, co po něm zbyde, jsou právě ony popsané stránky. Vzhledem k faktu, že pouze malou část jeho tvorby se podařilo vydat, snad ani nedoufal, že by toto dílo mohl časem číst i někdo jiný než jeho přítel profesor Jirda. Tomu se mimochodem Kocourek o svém posledním díle ani slůvkem nezminil. Na jeho vydání si musela veřejnost počkat několik desítek let. Dílo sklídilo velký úspěch a Kocourkovo spisovatelské umění konečně získalo uznání.

5.4 Postavy

Charakter osob vystupujících v románě autor zachytil velmi přesvědčivě a výstižně. To se mu podařilo díky skutečným předlohám, tj. přátelům a lidem, se kterými se v pohraničí stýkal. V původním znění románu Kocourek ponechal postavám jejich pravá jména. Profesor Jirda byl však v tomto směru ohleduplný a v textu je nahradil jmény jinými, neboť většina z uvedených osob byla v době, kdy měli Zapadlí vlastenci vyjít tiskem, stále ještě naživu. Stejná jména poté použil i v *Extázi* nebo v *Milostném deníku Mikuláše Koukola*. Dne 25.11.1961 Jirda vše vysvětluje v dopise Vladimíru Zorzutovi: „*I otištěné ukázky jsem musil pečlivě redigovat a ovšem měnit jména (i své vlastní, Hart), protože všechny ty dívky, o nichž Kocourek píše, jsou naživu. Dost se divím, že už mi některá z nich nepřišla vyškrabat oči. Asi se k nim Kultura nedostala, jistě by se poznaly.*“⁶⁸

Vnější charakteristice postav se Kocourek nijak výrazně nevěnoval.

5.4.1 Hlavní postava

Hlavního protagonistu a zároveň vypravěče děje představuje právě dostudovaný mladý učitel z Hinčiny, jednadvacetiletý Mikuláš Koukol⁶⁹. Jedná se o postavu s jistými

⁶⁸ SKALIČKA, Jiří: *Průvodce životem a dílem Josefa Kocourka*. Ostrava: Profil, 1984, s. 85.

⁶⁹ Jméno hlavní postavy bylo patrně odvozeno z rčení pocházející z Kristova podobenství v Matoušově evangeliu. Ve svém případě jej Kocourek uplatňoval ve vztahu k učitelským kolegům. Označoval se za „koukol mezi pšenici“. Což znamenalo, že se považuje za někoho špatného mezi ostatními dobrými. Bylo to zřejmě myšleno ironicky.

autobiografickými prvky. Avšak není nám známo, do jaké míry se Mikuláš Koukol ztotožňuje s autorem knihy. Někteří z jeho přátel a pamětníků, zejména Václav Rýznar, tvrdí, že Kocourkovo podání svého i Koukolova života je nadsazené.

V knize se hlavní postava charakterizuje následovně: „*jsem učitelem na menčině, národním pracovníkem a hrdinou. Po slabikářích ve škole píše veršiky na lásku a loučení. Na jaře mě posedne touha malovat a vyrábím kýče v celých sériích, prodávají se obchodníkům a ti jimi zdobí své velikonoční výklady. Politicky jsem velmi levý a věřím pevně v revoluci, neboť je mnoho co mstít a je už na světě příliš mnoho hnusu, abych mohl souhlasit s jeho historickou oprávněností ... Takový jsem já...*“⁷⁰

Kocourek hlavního hrdinu čtenáři neidealizuje. Nesnaží se ho představit jako člověka s ryze ušlechtilými cíli, sbeobětavého a příkladného. Koukola vykresluje realisticky jako holkaře, bohéma, alkoholika, který však na druhou stranu soucítí s hladovými dětmi a jejich ustaranými rodiči. Na severní Moravu se vydal s rozhodnutím pokusit se vykonávat co nejlépe svou profesi, nicméně zdejší poměry mu to neumožnily. Vyučuje sotva pět dětí, které navíc nedochází do školy pravidelně. Také touží po opravdové lásce, ani té se mu zde nedostalo. Na druhou stranu během mu osud zasadil několik bolestných ran, jimž čelil jako opravdový muž, statečně a nesentimentálně.

Výrazným Koukolovým rysem, stejně jako u Kocourka, je jeho sarkastický pohled na nespravedlnost života a zkaženost společnosti. Se značným odporem shlíží na zbohatlíky a měšťáky, kteří svým horlivým vlasteneckým postojem všem ostatním mažou med kolem „huby“.

„*Další číslo bude sbor ORAL JSEM, ORAL, ale to už stojí Koukol před školou a hltá cigaretu, na tváři smích nad lidskou tupostí a hluboký žal v srdci . . . Žal v srdci nad drzostí, s jakou nacpali do nevinných dětských pusinek přísahy věrnosti vlajce, s jakou do dětských srdíček nametli svět pohádek, smíchaný se světem bajonetů, a přísloví o lásce k bližnímu.*“⁷¹

Zatímco česká politická scéna se snaží potlačit hospodářskou krizi svými programy, všímá si Kocourek prvních fašistických projevů v zahraničí i ČSR. Staví se proti této blížící se hrozbě, snaží se naleznout východisko z krize a nápravu nepříznivé politické a společenské situace v zemi. Stejně jako Kocourek také Koukol spatřuje východisko

⁷⁰ KOCOUREK, Josef: *Zapadlí vlastenci 1932*. Praha: Mladá fronta, 1961, s. 115.

⁷¹ KOCOUREK, Josef: *Zapadlí vlastenci 1932*. Praha: Mladá fronta, 1961, s. 199.

v komunistické ideologii a usiluje o socialistickou revoluci. Právě i díky tomuto jeho extrémnímu politickému smýšlení se k němu lidé v pohraničí obracejí zády.

5.4.2 Vedlejší postavy

JAN KLÍŠ

Čtyřicetiletý Honza Klíš vykonává stejně jako Koukol kantorské povolání v Arnau. Zde je proslulý především svými nočními opileckými koncerty. Dle jeho slov „*se celý jeho život jinde než v hospodě neodehrává, je to poslání učitele na menšině a je dokonce v předpisech inspektorátu a Národní jednoty podporovat instituce*“.⁷²

Nasbíral už spoustu zkušeností ze života v pohraničí. Tyto poznatky předává Koukolovi a radí mu, jak v této oblasti přežít a přitom se nezbláznit. Koukol Honzu pokládá za dobrého kamaráda. Přestože má své mouchy, oblíbil si ho a ve své podstatě ho hodnotí jako dobrého člověka. „*Překypuje silou. Radostí. Pošklebky. Ironií.*“⁷³ popisuje Koukol svého kolegu a přítele.

V době, kdy se Koukol ocitá v Arnau, tvoří Honza pár se slečnou Bartošovou. Tu však během přemístění do Skaliska opouští, stejně jako celý arnauský život. Jeho novou partnerkou se během pobytu v novém působišti stává Albína Heřmanská.

MÍLA BARTOŠOVÁ

Je rovněž kantorkou, avšak ve Fridrichově Dvoře. Její život není zrovna šťastný. Je odsouzena trávit většinu času o samotě. Pouze dva dny v týdnu se stýká s arnauskou partou většinou v hospodě. Nepije příliš, je zamilovaná ke Klíši, touží po tom stát se jeho ženou. Ostatní soudí, že by si zasloužila lepšího partnera. I samotný Klíš jí to říká, avšak ona tyto poznámky ignoruje.

Po Klíšově odchodu na něj ještě dlouho myslí, nakonec se však na ni přece jen usměje štěstí a šťastně se vdá.

⁷² KOCOUREK, Josef: *Zapadlí vlastenci 1932*. Praha: Mladá fronta, 1961, s. 12.

⁷³ KOCOUREK, Josef: *Zapadlí vlastenci 1932*. Praha: Mladá fronta, 1961, s. 55.

KLEMA SAXOVÁ

„*Tajemná jako prostor za hvězdami, pyšná na své výjimečné postavení rozvedené ženy, inteligentní a živá, kamarád nás všech.*“⁷⁴ Paní Klema pracuje v notářské kanceláři u svého příbuzného. Její exmanžel ji podváděl s ženami společensky na nižší úrovni, což ji velmi zasáhlo a od té doby se z ní stala nezávislá, hrdá dáma, která si s muži ráda nezávazně pohrává. Její šarm okouznil už spoustu mužů, mezi nimi i Honzu Klíše a Koukola. Avšak jediným jejím přítelem je doktor Markl. Z knihy není zcela zřejmé, zda se v tomto případě jednalo o čistě přátelský nebo partnerský vztah. Nicméně po boku doktora Markla se objevuje často.

DR. MARKL

Dvaatřicetiletý arnauský veterinář to v pohraničí také nemá lehké. Býval docentem a přednostou bakteriologického oddělení výzkumného ústavu. Do Arnau se nevydal za štěstím, ale zapomenout zde. Člověk vzdělaný se skvělými vyhlídkami, který dře bídu společně s ostatními. Snaží se lidem pomoci i za cenu vlastního blaha. Osud této postavy však končí tragickou autonehodou, kterou nepřežije.

ELIŠKA PANKLOVÁ

Je šestnáctiletou schovankou manželů Tobiášových vlastnických hospodu v Arnau. Eliška pochází z mnohočetné rodiny sestry paní Tobiášové. Ve čtyřech letech si ji vzali pod svá ochranná křídla, protože se jim nepodařilo mít vlastní děti. Eliška tvrdě pracuje od rána do večera v hospodě a krámě Tobiášů. Její pěstouni jsou velmi bohatí a kupují jí jen ty nejlepší a nejdražší věci, avšak Elišce to přijde k ničemu v této chudé, pusté oblasti. Zná pouze Arnau a její přilehlé okolí. Touží po tom vyrazit do světa a vidět jeho krásy. Také by chtěla konečně poznat skutečnou lásku a nečíst o ní pouze v románových přibězích v novinách. To se jí nakonec částečně splní, když se sblíží s naším hlavním hrdinou.

⁷⁴ KOCOUREK, Josef: *Zapadlí vlastenci 1932*. Praha: Mladá fronta, 1961, s. 17.

V románu vystupují další postavy jako například Koukolova žačka a později i dobrá přítelkyně Grétka. Dále silně pobožná kantorka slečna Albína Heřmanská nebo také řidič autobusu z Arnau Lojza.⁷⁵

5.5 Prostředí a čas

Jak už bylo výše zmíněno, děj románu se odehrává na severní Moravě v době hospodářské krize. Prostřednictvím této kapitoly jsem se rozhodla zabývat historickými událostmi, jimiž si musel autor projít, a rovněž se odrazily v analyzovaném díle.

Po skončení první světové války zasáhly oblast Čech, Moravy a Slezska velké změny. Zaprvé došlo k jejich oddělení od Rakousko-Uherska, zadruhé následoval vznik samostatného demokratického Československého státu, první republiky. Byť byl Kocourek těchto událostí svědkem jako malý chlapec, určitým způsobem změny pociťoval a vepisovaly se do něj.

Po vzniku Československa se v následujících letech situace stabilizovala, nový stát těžil ze své průmyslové základny i vyspělého zemědělství. Zklidnila se i rozjitřená politická situace, klesl význam extrémistických stran na levíci i na pravici. Velký zlom ale přinesla světová hospodářská krize. Československo jí bylo zpočátku zasaženo spíše mírně, v zemědělství, došlo k poklesu cen cukrové řepy a obilí. Dalšími postiženými odvětvími se stalo chmelařství a sladovnictví a později v roce 1929 krize zasáhla dřevorubectví, sklenářství a keramiku, jejichž export byl značně omezen. Hospodářská krize ve svých počátcích Československo ještě nezasáhla naplno, avšak pro zemědělce a drobné rolníky (cca pro 60% obyvatel) už v této fázi nastaly kruté časy, které vedly k zadlužení jejich hospodářství. V plné síle krize zasáhla naše území v letech 1931 a kulminovala až do jara 1933.

Tento nepříznivý hospodářský stav republiky rozpořhyboval také politickou sféru. Nespokojenosti lidí a růstu sociálního napětí využívá KSČ, která organizuje protestní akce

⁷⁵ Pravá jména některých z postav: Jana Práglová (*Klema Saxová*), Dr. Otakar Václavík (*Dr. Markl*), Anežka Slouková (*Eliška Panklová*), Anděla Čechová (*Alžběta Heřmanská*), Růžena Hájková/Bartoňová (*Grétka Niedermannová*), hostinský Slouka (*Tobiáš*).

(stávky, protestní pochody, demonstrace), jejichž prostřednictvím vyjadřuje nesouhlas s nezaměstnaností a nedostatečnou mzdou. Krize přispívá i k růstu nacionalistických tendencí v pohraničí, které bylo k rozmístění lehkého průmyslu v této oblasti zasaženo kruží víc než vnitrozemí. Čeští Němci se nechávají manipulovat Hitlerovou propagandou, z krize viní ČSR a demokracii jako takovou. Prosazují raději autoritativní režim, což zcela hraje do karet Hitlerovi a jeho vizi. Už tehdy si byl Kocourek vědom blížící se hrozby ze strany Německa.

Ve školství se v této době intenzivně prosazovalo zakládání menšinových škol. Cílem bylo umožnit českým dětem vzdělávat se ve svém mateřském jazyce. To platilo i v oblastech pohraničí, kde masově převládala německá populace. Původní ideály tohoto opatření však nabraly zcela jiný směr, přispělo k šovinistickým tendencím. Novým záměrem se stalo oslabení germanizace a následná čechizace daného území – do jisté míry pochopitelná reakce na snahu Sudetských Němců odtrhnout se od vznikajícího Československa již v roce 1918. Sudetští Němci kroky Čechů zaznamenávali od samého počátku a přirozeně se jim začali bránit. Tento stav opět prohloubil dlouholetý rozpor mezi Čechy a Němci a stal se také příčinou nezájmu českých učitelů působit v pohraničí na menšinových školách.

Kocourek se stal jedním z učitelů, jenž dané problematice v pohraničí musel čelit. *„Je to tu všechno země bídy a hladu. Nikdo se nepozastavuje nad hrůzou tohoto kraje. A nikdo z těch, kdo žal chudoby pociťuje jako vraždu, nikdo nekřičí. Tady se zeptej mladé paní, která ti nese pivo, zdali někdy vzdorovala, zdali se bouřila ona nebo její manžel. Zeptej se na historii celého kraje, bude mlčet. Vidiš, a tady, na národní výspě, tady se máš rvát o svou řeč, která se ti najednou zdá nesrozumitelná a cizí. Celým vesnicím je tu lhostejné takové blouznění. A mají pravdu. Jde o několik demagogů, kteří jsou mluvčími. A ti, místo aby tvořili historii, snují historii, snují zmatek, který mámi a odvádí lidi od důležitějších bojů, než je národnost ve statistice. Je to všude stejné. Na českém severu právě jako okolo Ostravy a Šumperka. Hakenkreuzleři a Sokol. Bund der Landwirte a Sleská jízda. Všechno spěje k fašizaci. A menšiny jsou takovým pelechem, kde bují nejkrásnější květy pad'ourství, toho, které v ČSR zvedá monarchistickou korunu co nejvýše. Co chceš? Někde se na národní hrdost musí ukázat. Když to nejde v zahraniční politice, musí to jít aspoň v pohraničí, kde natlučeš Němci hubu za to, že tě pozdravil, jak mu zobák narost. Ano, jistě že má každý nárok na to, aby byl vzděláván a vychováván ve svém mateřském jazyku. Zakládat však školy pro pět dětí, když bys tyto rodiny lehko přemístil do českého území nebo raději tam, kde je*

skutečná menšina, to je úmyslná diktatura jedné národnosti, která počítá právě s těmi podvody, jimž se naučila v době třistaletého útisku. S tím nelze souhlasit ...“⁷⁶

5.6 Jazyk a styl

Při četbě Kocourkova románu si nelze nevšimnout jeho nevšedního zpracování. Vyznačuje se především dynamičností děje, ironickým až satirickým popisem dění či událostí a stručností projevu. Jedna z literárních kritiček jej hodnotí jako: „...*nahodilou, beztvárnou tříšť, průpravnou skizzu, chvílemi pouhou snůšku postřehů, situací, motivů...*“.⁷⁷ Tímto dojmem působí zejména proto, že autor neměl dostatek času si svůj text znovu projít a psal jej de facto na čisto. Přestože má však určité nedostatky, je pokládáno za umělecké dílo vysoké hodnoty.

V románu dochází ke zkombinování dvou uměleckých směrů. Jedná se o realistický pohled na tehdejší společnost doplněný expresionistickými prvky. Autor čtenáři předkládá syrovou podobu veškerého dění okořeněnou vlastními pocity a názory.

Kocourek své dílo napsal poměrně jednoduchým jazykem, přesto se jeho slovní zásoba vyznačuje pestrostí a rozmanitostí. Autor užívá expresivní slova (*měsíček, dušičky, barák, načmárá*), v textu nalezneme místy vulgarismy. V případě přímé, polopřímé i nevlastní přímé řeči je použita hovorová čeština. Setkáme se zde také s hyperbolou (*stokrát za noc proklel své řemeslo*⁷⁸), exklamací (*Jak sladko je žít!*⁷⁹), apostrofou (*Ach slunce! Dobrodinče nemocných, ...*⁸⁰), elipsou (*A hodiny bijí. Dvě.*⁸¹), řečnickými otázkami (*Co dělat se spáleným květem?*⁸²) a mnoha dalšími jazykovými prostředky.

V případě Zapadlých vlastenců 1932 nehovoříme o nenáročné literatuře ke čtení. Místy je nutné se skutečně důkladně zamyslet nad autorovou myšlenkou. V textu si lze povšimnout četného výskytu metafor a personifikací: *Prošel labyrintem schodů*⁸³, *z hrdla*

⁷⁶ KOCOUREK, Josef: *Zapadlí vlastenci 1932*. Praha: Mladá fronta, 1961, s. 39.

⁷⁷ *Vlastivědné muzeum v Šumperku*, fond Kocourek Josef (č. 8), inv. č. H 24 386.

⁷⁸ KOCOUREK, Josef: *Zapadlí vlastenci 1932*. Praha: Mladá fronta, 1961, s. 208.

⁷⁹ KOCOUREK, Josef: *Zapadlí vlastenci 1932*. Praha: Mladá fronta, 1961, s. 27.

⁸⁰ Tamtéž.

⁸¹ KOCOUREK, Josef: *Zapadlí vlastenci 1932*. Praha: Mladá fronta, 1961, s. 20.

⁸² KOCOUREK, Josef: *Zapadlí vlastenci 1932*. Praha: Mladá fronta, 1961, s. 257.

⁸³ KOCOUREK, Josef: *Zapadlí vlastenci 1932*. Praha: Mladá fronta, 1961, s. 22.

*okapové roury*⁸⁴, *když hodiny odkokrhají půlnoc*⁸⁵, *kapky stékají po horské srsti*⁸⁶, *budík zašteká*⁸⁷... . Početná jsou i přirovnání: *Tajemná jako prostor za hvězdami*⁸⁸; *motory řvaly, cucající benzin ze splynovačů jako z matčích prsů*⁸⁹.

Za účelem vytvořit co nejvěrohodnější obraz života v pohraničí, zakomponoval autor do textu německé názvy měst a vesnic (*Arnau, Lochenice, Steinberg*), německá slova a věty (*noch ein Litter, Fräulein, ja?*⁹⁰, *Griuss Gott!*⁹¹), také s tím spjaté germanismy (*krucihergot, špagát, hakenkrajcler*) či středomoravské nářečí (*Nějaký strejc s fajfkou u huby důvěrně poklepával Marklovi na rameno: „Jo, ta strakatá, přijedou se pod'vat, pane zvěrolékař, třeba včilka, vemou si taky verk.*“⁹²; *„No bať, tím víc vyžebrají. A co bech mlovila zbetečně ...*“⁹³). Ojediněle se setkáme i s francouzskými frázemi (*cherchez la femme!*⁹⁴).

⁸⁴ KOCOUREK, Josef: *Zapadlí vlastenci 1932*. Praha: Mladá fronta, 1961, s. 159.

⁸⁵ KOCOUREK, Josef: *Zapadlí vlastenci 1932*. Praha: Mladá fronta, 1961, s. 19.

⁸⁶ KOCOUREK, Josef: *Zapadlí vlastenci 1932*. Praha: Mladá fronta, 1961, s. 159.

⁸⁷ KOCOUREK, Josef: *Zapadlí vlastenci 1932*. Praha: Mladá fronta, 1961, s. 212.

⁸⁸ KOCOUREK, Josef: *Zapadlí vlastenci 1932*. Praha: Mladá fronta, 1961, s. 17.

⁸⁹ KOCOUREK, Josef: *Zapadlí vlastenci 1932*. Praha: Mladá fronta, 1961, s. 26.

⁹⁰ KOCOUREK, Josef: *Zapadlí vlastenci 1932*. Praha: Mladá fronta, 1961, s. 19.

⁹¹ KOCOUREK, Josef: *Zapadlí vlastenci 1932*. Praha: Mladá fronta, 1961, s. 5.

⁹² KOCOUREK, Josef: *Zapadlí vlastenci 1932*. Praha: Mladá fronta, 1961, s. 44.

⁹³ KOCOUREK, Josef: *Zapadlí vlastenci 1932*. Praha: Mladá fronta, 1961, s. 252.

⁹⁴ KOCOUREK, Josef: *Zapadlí vlastenci 1932*. Praha: Mladá fronta, 1961, s. 257.

Závěr

Prostřednictvím bakalářské práce se mi naskytla příležitost objevit a poznat osobnost, s jejíž jménem jsem se do té doby nesetkala. Na začátku mi bylo záhadou, kdo a čím byl výjimečný Josef Kocourek. Jakmile jsem však začala listovat jeho deníkem, došlo mi, že Kocourek byl do jisté míry prostým člověkem, ale něco mimořádného vyzařovalo z jeho slov. A právě deníkové záznamy mi posloužily jako základ k poznání této osobnosti.

Stejně jako většina jiných spisovatelů si i Kocourek prošel určitými vývojovými stádii v rámci své tvorby. Avšak osud jeho literární cestu předčasně ukončil. Dnes se můžeme pouze domnívat, čím by literaturu dokázal ještě obohatit. Většina odborníků konstatuje, že na svůj věk se projevil nadprůměrným talentem, byť s občasnými počátečními chybami. Škoda, že se tento autor nedožil veřejného uznání, jenž se mu dostalo teprve in memoriam. Vzhledem k tomu, že neustále usiloval o vydání svých děl, která mu až na pár výjimek nakladatelství odmítala, pravděpodobně by byl šťastný.

Na druhou stranu právě předčasná smrt jej možná zachránila před ještě větším utrpením, které by na něj čekalo po vpádu Němců do republiky. *„A kdo ví, co hrozného by ho bylo ještě v životě potkalo,“* upamatovává se jeho matka. *„Když sem vtrhli Němci, šli k nám najisto, že něco najdou, všechno prohledali, i svázanou Tvorbu, kterou Josef na Moravě odebíral, sebrali, že prý to pro nás není. Knihy jsem před tím dnem odnesla s dcerou, která bydlela tehdy naproti, do pole, pak byly i v chlévě trávou přikryté ... Ten by jistě již dávno nežil ... ,“*⁹⁵ uklidňuje se vzpomínkou na nelehkou dobu po Kocourkově smrti.

Po Kocourkově smrti trvalo ještě řadu let, než profesor Jirda sesbíral téměř veškeré materiály, které autor zanechal na Novopacku a na Moravě. Při shromažďování informací a faktů se pokusil navázat kontakt s lidmi, jenž Kocourek zmiňuje ve svých denících, knihách, básních. To se mu ve většině případů úspěšně podařilo. I ti mu poskytli spoustu nových údajů, případně pomohli uvést na pravou míru některé nejasnosti. Jejich ochota spolupracovat měla velký podíl při kompletaci Kocourkovi pozůstalosti.

Jirdovo poslání nalezlo i další příznivce, kteří neustali a pokračovali v bádání. Výsledkem je poměrně rozsáhlé dědictví sčítající bohatou korespondenci autora, mezi ní i

⁹⁵ SKALIČKA, Jiří: *Průvodce životem a dílem Josefa Kocourka*. Ostrava: Profil, 1984, s. 121.

dopisy badatelů s nakladatelstvími a Kocourkovými přáteli, dále deníky, fotografie, kresby, články z novin, časopisů, sborníků, veškeré doposud vydané knihy a básnické sbírky, také důležité dokumenty jako vysvědčení, rodný a úmrtní list, úřední dopisy, lékařské zprávy a mnoho dalších listin. To vše je v současné době uloženo ve Vlastivědném muzeu v Šumperku, kde mi bylo umožněno tyto materiály prostudovat.

Josef Kocourek je považován za nadaného umělce, který si zaslouží, aby zůstal v lidském povědomí. Po jeho smrti si jej lidé mohli připomenout například 27. září 1979 v Nové Pace, kde byla uspořádána výstava k jeho nedožitým 70. narozeninám. Ve Štítech, místě jeho působení, byla 27. března 1963 v Den učitelů odhalena bysta Josefa Kocourka na budově základní devítileté školy, jejímž autorem byl akademický sochař Jiří Jílek. Město Šumperk přiřklo jedné z tamějších ulic Kocourkovo jméno. Další jeho bysta se nachází také v Národní galerii v Praze. Jejím autorem je Ladislav Zívř, který se ve své tvorbě rád nechává inspirovat Kocourkovou poezií.

Kocourkův příběh zaujal také televizi. Dne 21. dubna 1963 odvysílala stanice ČS. I pásmo *Kus nebe bez hvězdy*. Název pořadu je výňatkem z autorova epitafu. Další televizní relace nese název *Horoucí srdce*. Jedná se o besední pořad, kterého se zúčastnili doc. Jiří Skalička a Václav Rýznar.

Kocourkovi *Zapadlí vlastenci* se dokonce dočkali filmového zpracování nesoucí název *Horečka*. Na její realizaci se podíleli autor Petr Zikmund, scénárista Jiří Svoboda a dramaturg Eduard Verner. Film byl rozdělen do dvou dílů, jenž byly odvysílány 23. a 26. září 1986. Hlavní postavu zde ztvárnil polský herec Marek Probozs.

Se jménem tohoto spisovatele se ale v odborné literatuře setkáme spíše zřídka, neboť si za svůj krátký život nestihl vydobýt pozici mezi hlavními představiteli české literatury. Nicméně je obdivuhodné a chvályhodné, s jakým odhodláním se Miroslav Jirda společně s ostatními badateli pustili po Kocourkových stopách. Dokázali nashromáždit tolik cenných informací, usilovali o vydání jeho prací se záměrem splnit spisovatelův sen a proslavili jej zejména na severní Moravě a v okolí Brda. Jejich zásluhou neodešel na onen svět jeden z dalších obyčejných učitelů, nýbrž velmi talentovaný mladý básník a spisovatel.

Seznam literatury

Primární literatura

Pozůstalost Josefa Kocourka uložená ve Vlastivědném muzeu v Šumperku:

Vlastivědné muzeum v Šumperku, příspěvková organizace, fond Kocourek Josef (č. 8), inv. č. H 12 339, Úmrtní oznámení.

Vlastivědné muzeum v Šumperku, příspěvková organizace, fond Kocourek Josef (č. 8), inv. č. H 16 732, Časopis Šíp.

Vlastivědné muzeum v Šumperku, příspěvková organizace, fond Kocourek Josef (č. 8), inv. č. H 18 097, Dopis ředitele Havelky J. Šolcovi datovaný 25. května 1928.

Vlastivědné muzeum v Šumperku, příspěvková organizace, fond Kocourek Josef (č. 8), inv. č. H 22 259, fotografie.

Vlastivědné muzeum v Šumperku, příspěvková organizace, fond Kocourek Josef (č. 8), inv. č. H 22 260, fotografie.

Vlastivědné muzeum v Šumperku, příspěvková organizace, fond Kocourek Josef (č. 8), inv. č. H 22 271, fotografie.

Vlastivědné muzeum v Šumperku, příspěvková organizace, fond Kocourek Josef (č. 8), inv. č. H 24 386, Kritika vybraných lit. děl J. Kocourka.

Vlastivědné muzeum v Šumperku, příspěvková organizace, fond Kocourek Josef (č. 8), inv. č. H 24 396, Text proslovu prof. Horáčka o J. Kocourkovi.

Vlastivědné muzeum v Šumperku, příspěvková organizace, fond Kocourek Josef (č. 8), inv. č. H 24 398, Vzpomínkové texty M. Jirdy o J. Kocourkovi.

Vlastivědné muzeum v Šumperku, příspěvková organizace, fond Kocourek Josef (č. 8), inv. č. H 24 401, Místopisné poznámky.

Vlastivědné muzeum v Šumperku, příspěvková organizace, fond Kocourek Josef (č. 8), inv. č. H 24 424, Dopisy V. Rýznara dr. Zdeňku Filipovi.

Vlastivědné muzeum v Šumperku, příspěvková organizace, fond Kocourek Josef (č. 8), inv. č. H 24 485, Třídní sešity z období studia.

Vlastivědné muzeum v Šumperku, příspěvková organizace, fond Kocourek Josef (č. 8), inv. č. H 24 492, Kocourkovy kresby v listu Nový lid.

Vlastivědné muzeum v Šumperku, příspěvková organizace, fond Kocourek Josef (č. 8), inv. č. H 24 493, Krajinomalby, kresby dívek.

Vlastivědné muzeum v Šumperku, příspěvková organizace, fond Kocourek Josef (č. 8), inv. č. H 24 495, Scénář „Horečka“.

Vlastivědné muzeum v Šumperku, příspěvková organizace, fond Kocourek Josef (č. 8), inv. č. H 24 497, Scénář „Horoucí srdce“.

Vlastivědné muzeum v Šumperku, příspěvková organizace, fond Kocourek Josef (č. 8), inv. č. H 25 345, fotografie.

Primární publikace:

FLEJBERK, P., FLEJBERK, Z.: *Můj smutek má milión kořenů. Život a dílo českého učitele, básníka a spisovatele Josefa Kocourka*. Liberec: P. F. art Production, 2009. 140 s. ISBN: 978-80-254-8145-5.

KOCOUREK, Josef: *Extáze*. 1. vyd. Hradec Králové: Kruh, 1971. 356 s. ISBN: 46-014-71.

KOCOUREK, Josef: *Marto. Deníky 1927-1932*. 1. vyd. Praha: Dauphin, 2009. 542 s. ISBN: 978-80-7272-213-6.

KOCOUREK, Josef: *Zapadlí vlastenci 1932*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1961. 296 s.

KOCOUREK, Josef: *Žena*. 1. vyd. Hradec Králové: Kruh, 1968. 122 s.

SKALIČKA, Jiří: *Průvodce životem a dílem Josefa Kocourka*. 1. vyd. Ostrava: Profil, 1984. 154 s. ISBN: 48-005-84.

Sekundární literatura

FILIP, Z., JEŽKOVÁ, Z. Po stopách pozůstalosti Josefa Kocourka. *Severní Morava*, 2003, sv. 85, s. 64-66.

FILIP, Z., JIRDA, M. Sedm otázek místo doslovu. In: KOCOUREK, J. *Srdce v dlani*. 1. vyd. Ostrava: Krajské nakladatelství, 1964, s. 121-134.

FILIP, Z., SKALIČKA, J. Kocourkova extáze. *Severní Morava*, 1973, sv. 25, s. 65-66.

FILIP, Zdeněk. Učitelská léta Josefa Kocourka. *Severní Morava*, 1959, sv. 4, s. 4-9.

JANOUSEK, P. a spol.: *Dějiny české literatury 1945-1989*. 1. vyd. Praha: Victoria Publishing, a.s., 1995. 714 s. ISBN: 80-85865-48-3.

Kolektiv autorů: *Čeští spisovatelé 20. století*. 1. vyd. Plzeň: Stráž, n.p., 1985. 832 s. ISBN: 22-149-85.

KREJČÍŘ, J. Román z našeho kraje. *Kulturní zpravodaj Mohelnice*, 1961, č. 6.

LEHÁR, Jan: *Česká literatura od počátků k dnešku*. 2. vyd. Praha: NLN s.r.o., 2013. 1058 s. ISBN: 978-80-7106-963-8.

MEDLÍK, Radek. Josefa Kocourka Srdce v dlani. *Kulturní život Šumperka*, 1964, č. 8., s. 8-9.

ONDŘÁČEK, Vít. Musíme rozbořit hotel, jinak zešílíme. In: KOCOUREK, J. *Srdce*. 2. vyd. Blansko: DUHA Press, 2008. s. 201-205.

Po stopách spisovatele Josefa Kocourka na severní Moravě. *Vlastivědné zajímavosti*, 1978, sv. 165.

PYTLÍK, Radko. Umění dívat se kolem sebe. *Česká literatura*, 1963, roč. 11., č. 1., s. 60-67.

SAJNER, Josef. Patografická studie o Josefu Kocourkovi. *Severní Morava*, 1987, sv. 54, s. 29-31.

SKALIČKA, Jiří. Historie jednoho proletářského románu. In: KOCOUREK, J. *Zapadlí vlastenci 1932*. 2. vyd. Ostrava: Profil, 1982. s. 268-276.

SKALIČKA, Jiří. Josef Kocourek – dramatik? *Severní Morava*, 1977, sv. 34, s. 66-67.

SKALIČKA, Jiří. Torzo se dotváří (Korespondence Josefa Kocourka s Vladimírem Zorzutem). *Severní Morava*, 1979, sv. 37, s. 27-32.

SKALIČKA, Jiří. Život, živoření a tvorba Josefa Kocourka na severní Moravě. In: KOCOUREK, J. *Z konce světa*. 1. vyd. Ostrava: Profil, 1980. s. 185-201.

ŠIMÁNĚ, Michal. *České obecné menšinové školy v okrese Ústí nad Labem v období Československé republiky (1918-1938): diplomová práce*. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, 2010. 60 s. Vedoucí diplomové práce PhDr. Libor Vykoupil, Ph.D.

TOŠENOVSKÝ, Ludvík. K otázce pravdivosti Kocourkova díla. *Severní Morava*, 1987, sv. 54, s. 21-27.

VALOUCH, František. Šest milostných Josefa Kocourka. *Kulturní život Šumperka*, 1965, č. 9., s. 5.

VOTAVOVÁ, Blanka. Zapadlí vlastenci Karla Václava Raise a Josefa Kocourka. *Severní Morava*, 1983, sv. 45, s. 39-45.

Elektronické zdroje

HUBÁČEK, Milan. *Osobnost: Dobře utajené výročí Mikuláše Koukola*. [cit. 2. února 2016]. Dostupné na <http://neviditelnypes.lidovky.cz/osobnost-dobre-utajene-vyroci-mikulase-koukola-f5y/p_kultura.aspx?c=A130331_144209_p_kultura_wag>

JAREŠ, Michal. *Příběhy Josefa Kocourka* [cit. 25. února 2016]. Dostupné na <<http://www.iliteratura.cz/Clanek/25651/kocourek-josef-in-tvar>>

KAPRÁLOVÁ, Dora. *Marto Marto Marto, pořád Marto! volal předčasně zemřelý extatik Josef Kocourek*. [cit. 4. února 2016]. Dostupné na <http://zpravy.idnes.cz/marto-marto-marto-porad-marto-volal-predcasne-zemrely-extatik-josef-kocourek-1xa/zpr_archiv.aspx?c=A100618_134947_kavarna_chu>

NĚMEC, Václav. *Hospodářská krize v Československu*. [cit. 4. října 2016]. Dostupné na <<http://www.dejepis.com/ucebnice/hospodarska-krize-v-ceskoslovensku/>>

ONDRÁČEK, Vít. *Životopis Josefa Kocourka*. [cit. 20. ledna 2016]. Dostupné na <<http://www.typlt.cz/ecrits/paka/kocourek-ondracek>>

VAISTAUER, Martin. *Podkumburským špacírem ke hrobu Josefa Kocourka*. [cit. 15. září 2015]. Dostupné na <www.kumburk.cz/kumburk/w-texty/w107.doc>

Seznam příloh

Příloha 1: Fotografie Josefa Kocourka

Příloha 2: Fotografie Josefa Kocourka, sedící na pařezu v Rajmově skále u Brda.

Příloha 3: Autorův rodný dům v Brdě.

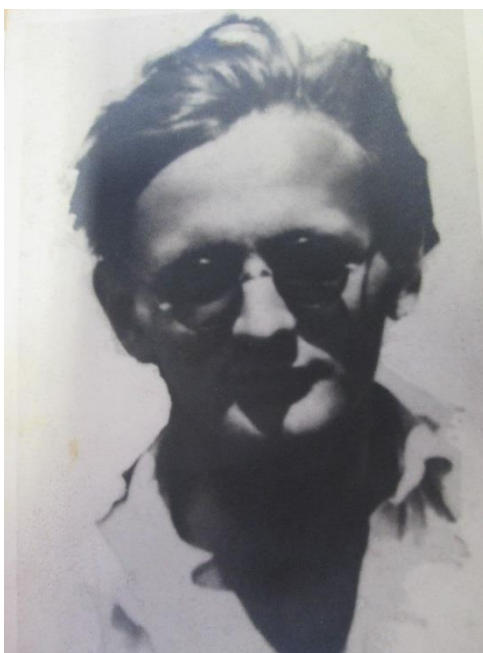
Příloha 4: Fotografie sestry a maminky J. Kocourka.

Příloha 5: Fotografie prof. M. Jirdy.

Příloha 6: Kocourkova pamětní deska s bystou ve Štítech.

Příloha 7: Hrob J. Kocourka.

Příloha 1

*Vlastivědné muzeum v Šumperku, příspěvková organizace, fond Kocourek Josef (č. 8), inv.
č. H 25 345.*

Příloha 2

*Vlastivědné muzeum v Šumperku, příspěvková organizace, fond Kocourek Josef (č. 8), inv.
č. H 25 345.*

Příloha 3

Vlastivědné muzeum v Šumperku, příspěvková organizace, fond Kocourek Josef (č. 8), inv. č. H 22 259.

Příloha 4

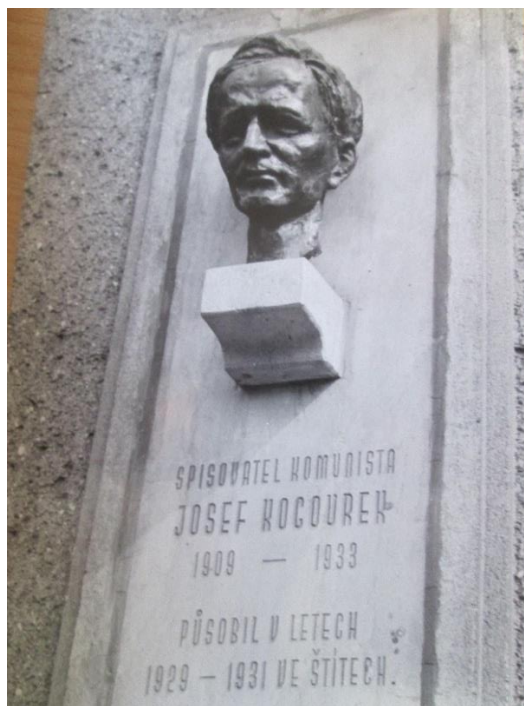
Vlastivědné muzeum v Šumperku, příspěvková organizace, fond Kocourek Josef (č. 8), inv. č. H 22 259.

Příloha 5

Vlastivědné muzeum v Šumperku, příspěvková organizace, fond Kocourek Josef (č. 8), inv. č. H 22 260.

Příloha 6

Vlastivědné muzeum v Šumperku, příspěvková organizace, fond Kocourek Josef (č. 8), inv. č. H 22 271.

Příloha 7

<http://www.typlt.cz/nova-paka/josef-kocourek/>

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Veronika Šimková
Katedra:	Katedra českého jazyka a literatury
Vedoucí práce:	doc. Mgr. Igor Fic, Dr.
Rok obhajoby:	2018

Název práce:	Život a dílo Josefa Kocourka
Název v angličtině:	The Life and Work of Josef Kocourek
Anotace práce:	Bakalářská práce se zabývá životem a dílem regionálního autora Josefa Kocourka. První část je zaměřena na jeho neobyčejný život a uměleckou tvorbu. V druhé části je rozebráno jeho nejhodnotnější dílo, jež napsal těsně před smrtí.
Klíčová slova:	Josef Kocourek, pohraničí, menšinový učitel, poezie, próza, deníky, <i>Zapadlí vlastenci 1932</i> .
Anotace v angličtině:	The Bachelor thesis deals with the life and work of regional author Josef Kocourek. Its first part is focused on author's unusual life and artistic work. The second part analyses his most valuable work, which he wrote shortly before his death.
Klíčová slova v angličtině:	Josef Kocourek, border area, minority teacher, poetry, prose, diaries, <i>Zapadlí vlastenci 1932</i> .
Přílohy vázané v práci:	7 fotografií
Rozsah práce:	53 s. + 4 s. obr. příloh
Jazyk práce:	Český jazyk